

Delft University of Technology

Ruimte voor meiden op Zuid

Een ontwerpgericht onderzoek naar de veiligheidsbeleving van meiden in de openbare ruimte

Schram, Krista; Doff, Wenda; Fischer, Tamar; Jansen, Joost; Slingerland, Geertje; Zijderwijk, Linda

Publication date

2024

Document Version

Final published version

Citation (APA)

Schram, K., Doff, W., Fischer, T., Jansen, J., Slingerland, G., & Zijderwijk, L. (2024). *Ruimte voor meiden op Zuid: Een ontwerpgericht onderzoek naar de veiligheidsbeleving van meiden in de openbare ruimte*. Kenniswerkplaats Leefbare Wijken.

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

This work is downloaded from Delft University of Technology.

For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to a maximum of 10.

RUINANTE *VOOR* MEIDEN *OP* ZUID

Krista Schram, Wenda Doff, Tamar Fischer,
Joost Jansen, Geertje Slingerland, Linda Zijderwijk

Ruimte voor meiden op Zuid

Een ontwerpgericht onderzoek naar de veiligheidsbeleving
van meiden in de openbare ruimte

Krista Schram
Wenda Doff
Tamar Fischer
Joost Jansen
Geertje Slingerland
Linda Zuiderwijk

De Kenniswerkplaats Leefbare Wijken is een samenwerkingsverband tussen de gemeente Rotterdam en de Erasmus Universiteit Rotterdam met als tweeledig doel: a) het ontwikkelen van beleids- en praktijkrelevante kennis op het gebied van leefbaarheid in stadswijken en b) bij dragen aan de uitwisseling en toepassing van deze kennis in het Rotterdamse beleid. Alle publicaties en activiteiten zijn te vinden op: www.kenniswerkplaats-leefbarewijken.nl/

Colofon

Ruimte voor meiden op Zuid

Een ontwerpgericht onderzoek naar de veiligheidsbeleving van meiden in de openbare ruimte

Auteurs: Krista Schram, Wenda Doff, Tamar Fischer, Joost Jansen, Geertje Slingerland, Linda Zuiderwijk

Uitgave van: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken, Rotterdam, april 2024

Vormgeving: Fenna Schaap

Illustraties: Geertje Slingerland

ISBN: 978-90-75289-77-0

CC BY-SA Creative Commons NaamsvermeldingGelijkDelen 4.0 Internationaal-
licentie 2024 Hogeschool Inholland

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
	Literatuurreview	6
	Straatinterviews en podcast	6
	Visualisatie	7
	Handreiking Ontwerp- en Participatieprincipes	7
2	Literatuurreview naar gebruik en beleving van de openbare ruimte	9
	Achtergrond en vraagstelling	10
	Zoekstrategie en analysemethode	11
	Resultaten literatuurreview	11
3	Straatinterviews met meiden in Rotterdam-Zuid	23
	Gebruik en beleving van de openbare ruimte	24
	Factoren die samenhangen met de beleving van de openbare ruimte	25
	Coping: hoe meiden omgaan met onveiligheidsgevoelens in de openbare ruimte	25
	Conclusie en reflectie	26
4	Handreiking: ontwerp- en participatieprincipes	27
	Ontwerpprincipes	29
	Participatieprincipes	36
	Achtergrondliteratuur	39
	Literatuur uit de systematische search	40

Inleiding

In februari 2023 heeft de Kenniswerkplaats Leefbare Wijken een Call for Proposals uitgezet waarin zij aangeeft te willen verkennen hoe gerichte interventies kunnen bijdragen aan de veiligheidsbeleving van vrouwen in de leeftijd van 12-18 jaar. Dit naar aanleiding van verschillende recente onderzoeken in Rotterdam (en met name in Rotterdam-Zuid) waaruit blijkt dat adolescenten meiden zich niet altijd welkom en veilig voelen in de buitenruimte (Doff & Snel, 2022, Fischer & Vanderveen, 2021, Schram et al. 2021). In deze publicatie zijn de eindproducten gebundeld van het onderzoek dat naar aanleiding van de Call en in opdracht van de Kenniswerkplaats Leefbare Wijken is uitgevoerd.

Literatuurreview

Het onderzoek is gestart met een meta-analyse van de literatuur die beschikbaar is over factoren die het gevoel van veiligheid in de buitenruimte beïnvloeden van vrouwen uit de leeftijdscategorie 12-18 jaar. Bij aanvang is gekozen voor een brede insteek waarin de beleving van de openbare ruimte centraal staat en de negatieve én positieve factoren die daarop van invloed zijn. Het gebruik van de openbare ruimte wordt immers niet alleen gestimuleerd door de afwezigheid van negatieve ervaringen en beleving (zoals onveiligheid) maar ook door de aanwezigheid van positieve ervaringen. In het literatuurreview is internationaal onderzoek betrokken naar de beleving van de openbare ruimte in het algemeen. Vervolgens is ingezoomd op de populatie jonge vrouwen in Westerse samenlevingen. In totaal zijn 166 artikelen in de analyse betrokken. Het verslag van bevindingen van het literatuurreview is te lezen in hoofdstuk 2.

Straatinterviews en podcast

De bevindingen uit het literatuurreview zijn aangevuld met 25 straatinterviews. Interviews zijn afgenomen op verschillende locaties in Rotterdam-Zuid door meiden van Chicks and The City (CATC) en vertaald naar een podcast. CATC is een Rotterdamse stichting waar meiden mediaproducties maken over onderwerpen die hen bezighouden. Doel van de straatinterviews en de podcast is de factoren die uit de literatuur naar voren zijn gekomen te testen binnen de Rotterdamse context en specifieke plekken op Zuid in beeld te brengen waar deze factoren zich volgens meiden zelf vooral voordoen. Het ruwe interviewmateriaal is ook apart geanalyseerd. Het verslag van bevindingen van de straatinterviews en de hyperlink naar de podcast zijn te vinden in hoofdstuk 3.

Visualisatie

In de straatinterviews met meiden en informele gesprekken met (jeugd-)professionals in Rotterdam-Zuid is de openbare ruimte rond Zuidplein naar voren gekomen als locatie waar zich factoren voordoen die gevoelens van onveiligheid in de hand werken. Dat Zuidplein prominent in beeld is gekomen, laat zich niet alleen verklaren

door de mate waarin negatieve factoren zich er voordoen, maar ook door de centrale rol die deze omgeving speelt in de dagelijkse activiteiten van meiden uit Rotterdam-Zuid. Het is niet alleen een winkelcentrum dat ze graag bezoeken, maar ook een belangrijk knooppunt van verschillende soorten openbaar vervoer waarmee ze zich tussen huis, school en werk bewegen.

Tijdens het Winter Feest rond deze locatie zijn nog eens tien gesprekken gevoerd met meiden uit de doelgroep. Met behulp van narratieve kaarten is het busstation in beeld gekomen als specifieke plek rond Zuidplein die meiden onveilig vinden. Ook is inzicht verkregen in factoren die daarbij een rol spelen en in mogelijke oplossingen. Verbeterpunten zijn vertaald in een aparte poster die bij deze publicatie is gevoegd.

Handreiking Ontwerp- en Participatieprincipes

Het literatuurreview en de straatinterviews met meiden uit de doelgroep hebben inzichten opgeleverd die zijn vertaald naar meer algemene ontwerpprincipes; te hanteren uitgangspunten bij het ontwerp en beheer van (fysieke en sociale) interventies die tot doel hebben de veiligheidsbeleving van adolescenten meiden in de openbare ruimte te bevorderen. Omdat tijdens het onderzoeksproject ook lessen zijn geleerd over het betrekken van meiden zelf bij ontwerpgericht onderzoek naar veiligheidsbeleving zijn ook participatieprincipes geformuleerd. De handreiking met ontwerp- en participatieprincipes is te vinden in hoofdstuk 4.

Literatuurreview naar gebruik en beleving van de openbare ruimte

Achtergrond en vraagstelling

De openbare ruimte is naast de thuisomgeving en de werk- of schoolomgeving een derde belangrijke omgeving in het leven van jongeren. Matthews et al. (2000) noemen dit de 'street as thirdspace'. Openbare ruimtes vervullen verschillende functies voor uiteenlopende groepen. Voor jongeren zijn twee van deze functies in het bijzonder relevant: 1) de openbare ruimte als plaats voor interactie met bekenden en minder bekenden en 2) de openbare ruimte als plaats waar jongeren zich kunnen onttrekken aan het zicht van volwassenen (Lieberg, 1995, Matthews, 1998, 2000). Een andere functie van de openbare ruimte die veel in de literatuur genoemd wordt, gaat over het zich terug (kunnen) trekken uit de normale maatschappelijke patronen door het zoeken naar ontspanning in de rustigere, groene stadse omgeving (Ugolini, 2022). Deze functie lijkt voor jongeren minder van belang te zijn.

De interacties die jongeren in de openbare ruimte aangaan, omvatten interacties met bekende en onbekende leeftijdgenoten en daarnaast interacties met volwassenen. Gezamenlijk dragen die interacties bij aan het vormgeven van hun identiteit en het uitproberen van die identiteit in relatie tot zowel elkaar (Heeger, 2006, Hill & Bessant, 1999) als de volwassen normen (Lieberg, 1995). Het is van belang dat de inrichting van de openbare ruimte voldoende gelegenheden schept voor dit proces van interactie en identiteitsvorming.

Onderdeel van die gelegenheden is gelegen in de veiligheidsbeleving van gebruikers van openbare ruimtes. Voor de veiligheidsbeleving is het belangrijk dat er voldoende formeel en informeel toezicht is. Jane Jacobs (1961) introduceerde al in de jaren '60 van de vorige eeuw het concept 'Eyes on the street' waarin ze beschrijft dat er voor een veilige stedelijke omgeving voldoende mensen op straat moeten zijn die toezicht kunnen houden. De manier waarop steden worden ingericht, beïnvloedt de aanwezigheid en het gedrag van mensen. Inmiddels is er veel onderzoek naar het stimuleren van 'eyes on the street' en de effecten ervan op veiligheidsbeleving. Speciaal voor jongeren geldt dat er ook keerzijde is aan deze 'eyes on the street'. Voor jongeren die de openbare ruimte juist opzoeken om zich te onttrekken aan het zicht van volwassenen of van elkaar, kunnen 'eyes on the street' ook tot sociale onveiligheid leiden en zo hun welzijn in de openbare ruimte juist schaden (Mazumdar & Mazumdar, 2001).

Om zicht te krijgen op de recente wetenschappelijke kennis over het gebruik van openbare ruimtes en factoren die bijdragen aan veiligheidsgevoelens is een literatuurreview uitgevoerd. Dit review kende een brede insteek naar de positieve en negatieve beleving van de openbare ruimte. Hier is voor gekozen omdat het gebruikmaken van de openbare ruimte niet alleen gestimuleerd wordt door de afwezigheid van onveiligheidsgevoelens, maar ook door de aanwezigheid van positieve ervaringen. In het literatuurreview is onderzoek naar de beleving van de openbare ruimtes over de hele wereld en voor uiteenlopende populaties betrokken. Vervolgens is ingezoomd op de populatie jonge vrouwen in Westerse samenlevingen. De vraagstelling die leidend was voor het literatuurreview luidde:

- Welke factoren beïnvloeden de beleving (positief en negatief) van de openbare ruimte?
- Welke factoren zijn daarbij specifiek van belang voor de beleving van de openbare ruimte van jonge vrouwen in Westerse landen?

Om die beleving goed in kaart te brengen is het eerst nodig zicht te hebben op de wijze waarop en doelen waarvoor mensen gebruik maken van de openbare ruimte. Deze aspecten zijn daarom ook expliciet onderdeel geweest van de zoekstrategie.

Zoekstrategie en analysemethode

Om een overzicht van recent onderzoek naar veiligheidsbeleving in de openbare ruimte te krijgen is een systematische zoektocht uitgevoerd binnen de database: Web of Science, naar artikelen die zijn verschenen in de periode 2010-2023. De titel, samenvatting en/of sleutelwoorden van de artikelen bevatten in ieder geval termen in de categorieën Gender, Public Space, Experience en Factors. De specifieke zoekopdracht zag er als volgt uit:

GENDER: gender* OR wom*n OR female* OR feminine* OR girl
 + PUBLIC SPACE: (public OR urban) NEAR/2 (space* OR place*)
 + EXPERIENCE: experienc* OR perceive* OR safet* OR perception* OR feel*
 + FACTORS: factor* OR aspect* OR cause* OR influenc* OR element*

Deze zoekstrategie leverde 735 artikelen op, na het screenen van de titel en het abstract bleken 187 publicaties ook daadwerkelijk relevant voor het onderzoek, waarvan er 166 beschikbaar waren. Bij een nadere inspectie van de volledige teksten vielen vervolgens nog 16 manuscripten af omdat zij toch niet binnen de inclusiecriteria vielen (o.a. geen rapportage over factoren, niet in het Engels of Nederlands geschreven, gaat niet over de openbare ruimte of over beleving, dubbele manuscripten). Na deze selectie zijn via de sneeuwbalstrategie nog zeven wetenschappelijke publicaties en studies uit de grijze literatuur aan de analyse toegevoegd waarmee een totaal van 157 manuscripten in de literatuurreview is betrokken. Daarvan hadden 69 studies betrekking op jonge vrouwen in Westerse samenlevingen.¹ Ongeveer 40 procent van de studies had een kwalitatief onderzoeksdesign, 40 procent had een kwantitatief design en 15 procent betrof een mixed methoden onderzoek. De overige studies waren literatuurreviews of hadden een onbekend design. De 152 manuscripten zijn in Atlas-Ti gecodeerd middels thematische en open codering door een 4-tal onderzoekers waarbij kalibratiesessies hebben plaatsgevonden.

Resultaten literatuurreview

Voor een goed begrip van de factoren die de beleving beïnvloeden, beschrijven we eerst de uitingsvormen van beleving (positief en negatief) die uit de literatuurstudie naar voren kwamen. Vervolgens beschrijven we de manieren van en de motieven

¹ Hiertoe hebben we de studies gerekend die zich richten op Europa, Noord-Amerika, Australië of Nieuw-Zeeland.

voor gebruik van de openbare ruimte. Nadat de beleving en het gebruik van de openbare ruimte kort zijn beschreven, gaan we in op de factoren die samenhangen met die beleving en het gebruik.

Beleving: uitkomst (on)veiligheidsbeleving belangrijkst

Hoewel de zoekstrategie zich dus richtte op de algemene beleving van de openbare ruimte (met aandacht voor zowel negatieve als positieve aspecten daarvan), blijkt de overgrote meerderheid van de studies zich te richten op aspecten die direct samenhangen met mentale of fysieke veiligheidsbeleving. Deze studies richten zich vooral op algemene (on)veiligheidsbeleving [96,116,48,112,126,127,93,122], angst voor geweld of andere criminaliteit [116,48,118,22,29,56,122], en feitelijke ervaringen met geweld [130, **94**,118,52,34,**111**,126,165], seksuele incidenten [84,96,116,76,133] of andere vormen van overlast of criminaliteit [61,116]. Een minderheid van de studies richt zich op andere vormen van beleving, in het bijzonder in termen van toegankelijkheid (i.e. bereikbaarheid met verschillende wijzen van transport) [30,162,129,4,128,**164**], esthetische ervaring, positieve emoties, ervaren bijdrage aan de mentale [110,61,8,167,113,28,59,91,5,82,55,85] en fysieke [61,167,156,28,59,101,5,109,85] gezondheid, de bijdrage aan cohesie, integratie of inclusie [64,98,47,14,103,101]. Ook negatieve vormen van beleving zoals het zich uitgesloten voelen [64,132,129,143,9] en ervaren scheiding of een ongelijke machtsverhouding tussen mannen en vrouwen [12,11,14,94,52,146,57] worden beschreven.

Wat betreft verschillen tussen mannen en vrouwen in beleving geeft de literatuur een vrij eenduidig beeld: vrouwen ervaren de openbare ruimte als onveiliger dan mannen [129, p.3,57,101,56]. Ook blijken positieve belevingen van de openbare (groene) ruimte, zoals het ervaren van ontspanning en een toename van mentaal en fysiek welzijn, minder aanwezig te zijn bij vrouwen dan bij mannen [81,125]. Dit zou deels komen doordat vrouwen zich minder veilig voelen en daardoor minder vaak en minder onbezorgd gebruik maken van de openbare ruimte [81,57,p.3].

Genderspecifieke beleving van de openbare ruimte door jongeren

Bij meisjes en jonge vrouwen spelen, nog meer dan bij vrouwen in het algemeen, ervaringen met en angst voor seksuele intimidatie, aanranding en verkrachting een belangrijke rol bij de veiligheid en veiligheidsbeleving in de openbare ruimte [84,118,116,94,129,56,45,46]. De mate waarin meisjes zich onveiliger voelen, varieert sterk tussen de studies met als uiterste bevinding dat jonge vrouwen zich tot 10 keer minder veilig voelen in de openbare ruimte dan mannen [129, p. 357 verwijzend naar Arkitekter, 2018]. Sommige studies wijzen hierbij ook op de fear-victimization (ook wel crime-fear) paradox. Die paradox betekent dat de mate van angst bij jonge vrouwen niet overeenstemt met de relatief lage officiële statistieken van slachtofferschap. Daar wordt echter tegen in gebracht dat die lage slachtofferschapregistraties een uitkomst zijn van de grote mate van 'Safety Work' [70] die vrouwen verrichten om te voorkomen dat ze slachtoffer worden en daarnaast van het feit dat er een groot 'dark number' is in de officiële statistieken van incidenten van aanranding en seksuele intimidatie [45,129,p. 357]. Dit grote dark number in de officiële statistieken komt onder andere tot stand door de meer brede normalisatie van seksistisch gedrag in de maatschappij. Het doen van aangifte van incidenten wordt (mede daardoor) als belastend

voor slachtoffers en als weinig effectief ervaren [45,129]. De angst bij vrouwen is daarom in werkelijkheid dus misschien wel minder irrationeel dan gesuggereerd wordt in de fear-victimization paradox. [160, p.2493]

Gebruik van de openbare ruimte

De literatuur geeft ook informatie over de wijze waarop en doelen waarvoor gebruik gemaakt wordt van de openbare ruimte. Hierbij komt duidelijk het eerder aangehaalde onderscheid naar voren (Matthews e.a. 2000) tussen de openbare ruimte als omgeving voor interactie en de openbare ruimte als omgeving om zich terug te trekken en te ontspannen. Daarbij verleent de openbare ruimte mensen ook meer privacy doordat deze hen in staat stelt te ontsnappen aan hun sociaal of fysiek beperkende woonsituatie (Matthews, 2000).

Een groot deel van de studies gaat over groene openbare ruimtes (parken) in de stedelijke omgeving en de groene leefomgeving rondom steden. Mensen zoeken die omgeving op voor sociale interactie [117,141,101], maar nog meer voor sport en beweging [131,10,166] en om rust te vinden en de natuur te beleven [110,131,120,101]. De studies die over de gebouwde stedelijke omgeving gaan, richten zich vooral op het aspect van sociale interactie [64,128,103,57,6] en de openbare ruimte als omgeving om van A naar B te gaan [11,157]. Opvallend is dat vrouwen de openbare ruimte veelal op deze laatste lijken te manier benutten [11], terwijl voor mannen het aanwezig zijn in de openbare ruimte een doel op zich is [11]. Als het om motieven gaat, geeft de literatuur aan dat vrouwen vooral op zoek zijn naar bevrijding van stress, terwijl mannen juist op zoek zijn naar intensieve en onvoorspelbare sociale interacties [57 verwijzend naar Mozingo, 164].

De literatuur geeft uitgebreide bevestiging van de verwachting dat mensen en vooral vrouwen voor hun gebruik van de ruimte sterk worden beïnvloed door aanwezige onveiligheidsgevoelens. De literatuur geeft veel voorbeelden van diverse vormen van vermijdingsgedrag [126,122], zoals het vermijden van parken of plekken met veel vegetatie in het donker [108], het vermijden van specifieke hotspots voor seksuele intimidatie in de openbare of semi-openbare ruimte [160,141,156,115], het vermijden van interactie met vreemden door hen te negeren [84,123,39,11] en het voorkomen dat ze alleen reizen [67,206]. Een ultieme maar duidelijk in de literatuur aanwezige uitkomst is een afname van het gebruik van de openbare ruimte [i.e. 44, p.454] in zijn geheel. Dit zijn precies de gedragingen die door Kelly (2012) [70] werden samengevat met de term 'Safety Work' (zie hierboven).

Genderspecifiek gebruik van de openbare ruimte door jongeren

Belangrijk om te vermelden is dat de geldigheid van sommige algemene patronen, zoals man-vrouw verschillen, genuanceerd dient te worden als ook andere demografische kenmerken, bijvoorbeeld leeftijd, in ogenschouw worden genomen. Specifiek voor jongeren geldt dat meisjes wel degelijk ook de openbare ruimte opzoeken met interactie als doel op zich [64,117,157]. Daarbij geeft de literatuur een duidelijke bevestiging van de al door Matthews (1998, 2000) benoemde verschillen tussen jongens en meisjes in het vormgeven van die interactie [65]. Jongens bevinden zich op een

meer statische en zichtbare manier in de openbare ruimte. Ze hangen op een vaste plek en sporten op vaste veldjes of pleintjes, terwijl meisjes mobiel zijn, rondlopen, mensen kijken en vooral interactie met elkaar hebben [151,141,164,101,157]. Voor meisjes is ook vaker de privacy die zij in de openbare ruimte kunnen vinden belangrijk, omdat ze daarmee tijdelijk buiten het zicht van de thuis- of in de eigen sociale groep heersende normen kunnen zijn [157, p.283].

Een tweede belangrijk verschil is dat voor meisjes en ook jongvolwassen vrouwen het gebruik van de openbare ruimte voor een belangrijker deel verbonden is aan andere dagelijkse bezigheden (routine activiteiten) en verantwoordelijkheden [48,164], denk aan het doen van boodschappen, speeltuinbezoek met kleine kinderen of het verplaatsen tussen thuis, school en werk. Voor sommige meisjes is het ook belangrijk om dergelijke bezigheden op te voeren als reden of verantwoording om op straat aanwezig te zijn, omdat ze anders beperkt worden of zich beperkt voelen om die vrijheid te nemen [164,103,157, p.285]. Ook wanneer bovenstaande niet speelt zoeken meisjes vaker de geïnstitutionaliseerde (semi-)open ruimte, met name winkelcentra, op om te verblijven [65] en gaan relatief minder naar parken of andere groene ruimtes [48].

Een belangrijke constatering in de literatuur is dat meisjes door de manier waarop zij de openbare ruimte gebruiken minder zichtbaar zijn [65], daardoor zijn hun behoeften ook minder zichtbaar.

Factoren die samenhangen met beleving van de openbare ruimte

De literatuur doet uitgebreid verslag van factoren die samenhangen met de beleving en het gebruik van de openbare ruimte. Die factoren worden op grond van de analyse hieronder onderverdeeld in drie categorieën: 1) directe omgevingsfactoren, 2) maatschappelijke factoren en 3) persoonlijke factoren.

Omgeving

Een groot deel van de studies naar de omgeving richt zich op de manier waarop allerlei fysieke en sociale kenmerken van de omgeving tezamen via de mate van ervaren informeel en formeel toezicht invloed hebben op de beleving van de openbare ruimte en dan in het bijzonder de veiligheidsbeleving. Daarbij speelt het eerdergenoemde concept 'eyes on the street' een belangrijke rol [48, 55,6,149]. Om voldoende informeel toezicht tot stand te brengen in de openbare ruimte, is om te beginnen de aanwezigheid van mensen (of 'ogen') op straat van belang. Factoren die daaraan bij kunnen dragen zijn kenmerken die een variatie aan mensen verleiden gebruik te maken van de ruimte [29,24]. Vaak genoemde factoren zijn een (esthetisch) aantrekkelijke buitenruimte [2,42], goed onderhoud en beheer van de buitenruimte [129, p.4,145, p.106,29,149, p.6], zitgelegenheden in de ruimte [1,2], een variatie aan activiteiten die ook een variatie aan mensen aantrekt [17,47,94, abstract,101, p.7], duidelijke toegangsroutes [17, p.19,64, p.3,101,140], beperkte afstanden vanaf woonbuurten [92,p.1,101,140], compactheid van de openbare ruimte waardoor mensen eerder lopend van A naar B gaan [55,p.3] en een veilig imago van een omgeving [24]. De 'eyes on the street' kunnen ook komen vanuit de gebouwen rond de openbare ruimte en daarom is het belangrijk dat die gebouwen ook daadwerkelijk op straat uitkijken [94,145, p.106,6].

Behalve aanwezigheid is het ook van belang dat mensen voldoende de mogelijkheid hebben om toezicht uit te oefenen. De factor die hiervoor in de literatuur met stip als belangrijkste naar voren komt, is goede verlichting [160,116, p.5,118, p.289,165, p.10,149, p.5]. Daarnaast worden duidelijke zichtlijnen [94,118, p.290,145, p.106] en de afwezigheid van obstakels genoemd [116, p.6,113, p.10,42,145, p.106] als belangrijke factoren. Obstakels kunnen delen van de ruimte aan het zicht onttrekken, en met name als het vegetatie betreft een schuilplaats zijn voor kwaadwillende mannen. Een laatste factor die wordt genoemd als beperkend voor de mogelijkheid toezicht te houden, is grote drukte op straat. Als er te veel mensen op straat zijn, neemt de mogelijkheid voor toezicht juist ook weer af [94, p.454].

Veiligheidsbeleving hangt daarnaast af van de aanwezigheid van formeel toezicht. Hier blijken de zichtbare aanwezigheid van serviceverleners (in bijvoorbeeld het OV of winkelcentra), beheerders (van parken of speeltuinen), of beveiligers (bij o.a. festivals) een belangrijke positieve rol te spelen [88,p.5,160,p.7,56,p.215]. Ook cameratoezicht en zichtbare aanwezigheid van politie op straat kan in sommige gevallen een positieve rol spelen voor de veiligheidsbeleving [112, p. 3]. De aanwezigheid van politie en camera's leidt echter niet altijd tot een groter gevoel van veiligheid, omdat het juist ook een signaal kan zijn dat er kennelijk gevaren zijn in de buurt [88, p.5].

Tot slot beschrijft de literatuur nog een ander effect van camera's en politietoezicht. Hierbij gaat het om de beleefde sociale onveiligheid doordat deze wijze van toezicht een gevoel creëert gewerd, uitgesloten of in de gaten gehouden te worden [56, p.216]. Dit komt voort uit de ervaring van weten dat je gezien wordt, maar niet door wie je gezien wordt en wat er met de kennis over jouw aanwezigheid op die plek gedaan wordt [64, p.1904, zie ook Foucault, 1995, p.194].

Naast de factoren die direct met toezicht te maken hebben, kwamen nog drie andere factoren als belangrijk naar voren in de literatuur. In de eerste plaats kan de aanwezigheid van dominante groepen ervoor zorgen dat mensen zich op een plek niet thuis voelen en daar dus een negatievere beleving van hebben. Voor de algemene beleving kan dat eender welke dominante groep zijn, dus bijvoorbeeld ook (kleine) kinderen. De veiligheidsgevoelens worden met name beïnvloed wanneer dominante groepen als vreemd, verdacht, of gevaarlijk worden ingeschat [149]. Hierbij worden als voorbeelden genoemd: groepen van mannen of jongeren, van mensen die ingeschat worden dak- of thuisloos te zijn en mensen die zichtbaar alcohol of drugs consumeren [116,165,145, p.106,101]. Deze groepen voelen vooral als bedreigend wanneer zij uit zijn op interactie met voorbijgangers [145, p.106] of duidelijke overlast vertonen [160].

In de tweede plaats voelen mensen zich veiliger als er veel en duidelijke 'uitgangen' van een bepaalde plek zijn zodat mensen gemakkelijk weg kunnen komen uit een eventueel onveilige situatie [88, p.5,39, p.64]. In de derde plaats draagt de aanwezigheid van wanordelijkheden, denk aan afval op straat, graffiti en gevolgen van vandalisme, bij aan de onveiligheidsgevoelens [116,149]. Deze kenmerken zouden signalen zijn dat er in deze omgeving geen aandacht is voor overtredingen en daarmee daalt het vertrouwen dat er ingegrepen wordt bij ernstigere (gewelds)incidenten [149].

Genderspecifieke impact van omgevingsfactoren bij jongeren

De literatuur wijst op een duidelijke gender-bias in de fysieke inrichting van de openbare ruimte die bijdraagt aan door gender gestuurd gedrag [79,129]. Dit heeft vooral negatieve uitkomsten voor de belevingen van vrouwen. En belangrijk voorbeeld hiervan is de sterke focus op faciliteiten voor door mannen gedomineerde sporten zoals voetbal en skaten [129]. Hoewel vrouwen in toenemende mate deelnemen aan dergelijke sporten, is hun aantal in relatieve zin nog klein. Zij kunnen daarom moeilijk een positie verwerven in grotere open ruimte. Het ontwerpen van kleinschaligere faciliteiten binnen de grotere ruimte waarin mannen minder gemakkelijk kunnen domineren, zou vrouwen helpen [2, 129]. Hiervan wordt ook een keerzijde benoemd, namelijk dat het de gemarginaliseerde positie van jonge vrouwen in de algemene openbare ruimte bevestigt, waardoor de mannelijke dominantie in stand blijft [129].

Naast de beperkte toegankelijkheid van faciliteiten voor fysieke activiteiten voor meisjes speelt ook de beperkte beschikbaarheid van faciliteiten waar juist meisjes behoefte aan hebben een rol. Wat die behoeften precies zijn, wordt maar beperkt duidelijk uit de literatuur. In een Scandinavische studie geven meisjes aan behoefte te hebben aan beschutte plekken waar ze prettig met elkaar kunnen zitten, dichtbij andere mensen maar niet direct in het zicht [129, p. 360]. Deze behoefte lijkt echter niet direct aan te sluiten bij de mobiele aanwezigheid van meisjes in de openbare ruimte die we in andere studies zien [o.a. 157]. De plekken zouden wel aansluiten bij de behoefte om naar anderen te kunnen kijken en tegelijk zelf niet per se gezien te worden. Diezelfde behoefte komt ook naar voren in studies die benoemen dat bankjes die in een lijn zijn opgesteld in plaats van naar elkaar gericht, bijdragen aan de onveiligheidsgevoelens van vrouwen. Door die opstelling voelen vrouwen zich 'tentoongesteld' en intimiderend gedrag door mannen zou hierdoor worden uitgelokt [129, Mozingo, 1989].

De studies beschrijven duidelijke genderverschillen in de mate waarin de 'eyes on the street' de veiligheidsbeleving beïnvloeden. Voor vrouwen blijkt de aanwezigheid van goede verlichting [160,116, p.5], natuurlijk (informeel) toezicht, de afwezigheid van wanordelijkheden [160,99, p.9, 112,p.5], ramen die op straat uitkijken [99,p.9] en de aanwezigheid van aantrekkelijke elementen (zoals kunst) [2] belangrijker dan voor mannen [99].

Wat betreft het formeel toezicht blijkt dat voor vrouwen de toename in veiligheidsbeleving door technische oplossingen (zoals camera's) veel minder groot is dan voor mannen. Vrouwen schatten hun kans om slachtoffer te worden als er niemand fysiek aanwezig is groter in en zijn sceptischer in hun verwachting of de camerabeelden ook daadwerkelijk worden bekeken [160, p.2506, p.2508, 50]. Dit lijkt vooral te gelden voor camera's op drukke plekken zoals in winkelcentra. Op plekken waar het erg stil is zoals parkeergarages, zien vrouwen een grotere bijdrage van camera's voor hun veiligheid dan mannen doen [50, p.10].

Hoewel het aantal studies dat zich richt op toegangsroutes naar en van de activiteiten (zoals werk, school, winkelen, sporten, uitgaan) beperkt is, lijken juist deze routes voor vrouwen erg belangrijk [112, p.5,94,118,45].

De meeste incidenten gebeuren juist in straten rond uitgaansgebieden die overdag levendig en veilig zijn, maar waar 's avonds en 's nachts geen enkel toezicht is [94]. Op de routes van en naar huis voelen meisjes zich ook het meest onveilig en onveilige hotspots op een route kunnen voor vrouwen als fysieke barrière gelden [45,118].

De studies gaan tot slot ook in op factoren die van belang zijn voor de sociale onveiligheid van meisjes. De inzichten hieruit benadrukken de complexe aard van veiligheidsbeleving wanneer verschillende kenmerken in samenhang worden gezien. Zo blijkt dat de 'eyes on the street' in sommige gevallen juist de sociale onveiligheid vergroten [101, p.8,120, p.11]. Hierbij spelen vrouwen zelf ook een belangrijke rol [129], omdat zij onderling soms strenge normen uitdragen over wat acceptabel gedrag is van meisjes in de openbare ruimte en elkaars gedrag ook in de gaten houden [157]. Daardoor kunnen meisjes weerhouden worden zich op bepaalde manieren te gedragen of zich op te houden op bepaalde plekken, bijvoorbeeld in de buurt van jongens omdat ze bang zijn voor het oordeel van hun leeftijdsgenoten [129]. Ook het imago dat plekken in de gemeenschap hebben is van belang. Als een plek bijvoorbeeld bekend staat als 'dating plek' [101, p.7] kan dat problemen opleveren wanneer iemand daar gezien wordt. Meisjes kiezen er dus bij voorkeur voor zich buiten de eigen buurt en uit het zicht van jongens, volwassenen of andere meisjes uit de eigen sociale groep te begeven.

Maatschappij

De tweede belangrijke categorie factoren die uit de studies naar voren komt, zijn de maatschappelijke factoren. Waar het de beleving voor de algemene populatie betreft zijn met name de beeldvorming over de openbare ruimte in het publiek discours en de media [118] en de economische omstandigheden in de samenleving [17,130,52] belangrijke factoren. Voor (jonge) vrouwen lijken echter de heersende gendernormen in de samenleving de belangrijkste maatschappelijke factor voor de manier waarop zij openbare ruimtes ervaren [52,129,9].

Specifieke aspecten van gendernormen die bijdragen aan onveiligheidsgevoelens voor (jonge) vrouwen zijn de mate waarin geaccepteerd of zelfs aangemoedigd wordt dat jongens de openbare ruimte domineren, de normalisering van seksueel grensoverschrijdend gedrag door jongens [45], het gebrek aan handelingsopties voor meisjes tegen dit gedrag [46], de vaak gebrekkige (bestuurlijke en politieke) representatie van jonge meiden tijdens ontwerpprocessen [129] en beperkingen in welk gedrag van meisjes sociaal geaccepteerd is in de openbare ruimte [9,46,157]. Dergelijke ook door de eigen peer group opgelegde beperkingen in sociaal geaccepteerd gedrag (zoals rondhangen, het opzoeken van groepen jongens, het dragen van bepaalde kleding) beperkt de bewegingsvrijheid van meisjes in de openbare ruimte en daarmee ook een positieve beleving van de openbare ruimte [126, p.5,165, p. 934,9,157].

Veel studies richten zich daarnaast op de rol van de media en het publieke debat en de daaruit voortvloeiende beeldvorming over de veiligheid in de openbare ruimte [124, p.10,36, p.25,89,67,129,126] evenals de kwetsbaarheid van (jonge) vrouwen.

Berichtgeving over incidenten geeft vaak maar een beperkt beeld van de context waarbinnen incidenten plaatsvinden en schetst zo een disproportioneel beeld van de problematiek [118, p.288,101, p.4]. Daarbij wordt veelal een discours van de gevaarlijke vreemde gehanteerd, wat bijdraagt aan gevoelens van onveiligheid [124, p.4]. Deze sociale constructie van onveiligheid heeft een grote impact op de individuele veiligheidsgevoelens [24]. Deze beeldvorming heeft ook veel impact op ouders van jeugdigen [129, p. 5], zeker als zij zelf maar beperkt eigen recente ervaringen hebben in de openbare ruimte. De zorgen om veiligheid die zij hebben, leiden tot het inperken van de vrijheden van kinderen in hun gebruik van de openbare ruimte [78, p.8,19,7,129]. Overigens gaan die zorgen van ouders om veiligheid in brede zin, waaronder ook de sociale veiligheid: oftewel de vraag: doen hun kinderen dingen waarmee ze op het verkeerde pad terecht kunnen komen [157].

Tot slot kunnen negatieve economische omstandigheden, met als gevolg werkloosheid maar ook meer discriminatie op de arbeids- en woningmarkt (o.a. als gevolg van grotere schaarste), leiden tot structurele deprivatie en zo indirect tot een meer op de openbare ruimte gerichte 'dagbesteding' bij bepaalde groepen mannen [17,130,52, p.6]. Sommige onderzoeken stellen dat dit zich uiteindelijk kan vertalen in meer negatief gedrag richting vrouwen op straat.

Persoonlijk

De literatuur beschrijft een grote diversiteit aan persoonlijke factoren die een rol kunnen spelen bij het gebruik en de beleving van de openbare ruimte. Dit zijn in de eerste plaats meer socio-demografische factoren die laten zien hoe de beleving van openbare ruimtes verschilt tussen verschillende groepen, met als belangrijkste: gender [124,47,14,30,99,129,50], leeftijd [24,88,17,20,19,116], inkomen [110,88,17,84,160], opleiding [88,30,108], etniciteit en migratieachtergrond [64,88,17,84,120,20,116, 47,14,162,164,74,149].

Daarnaast worden in de literatuur een aantal persoonlijke kenmerken opgevoerd die gaan over specifieke overtuigingen, ervaringen en het gedrag van mensen. De belangrijkste factoren die hier benoemd worden zijn: de eigen overtuigingen over genderrollen [48,165,146], de mate waarin een stedelijke identiteit wordt aangenomen [24], de mate waarin vrijheid belangrijker wordt gevonden dan veiligheid [118, p.298], eerdere ervaringen met incidenten van geweld of seksuele intimidatie [24,160], de mate waarin iemand in het eigen netwerk, verhalen van anderen over incidenten hoort [24,101, p.4], de eigen dagelijkse activiteiten [116, p.7,48] en de eigen coping vaardigheden [157] bij het voorkomen van en tijdens het meemaken van incidenten. Hieronder gaan we nader in op de visie over genderrollen en de coping vaardigheden van vrouwen.

Vrouwen met een meer traditionele visie op genderrollen, waarbij vrouwen zich zouden moeten richten op zorgen voor anderen en mannen meer op individuele ontplooiing [48, p.9], blijken minder gebruik te maken van de openbare ruimte en meer het gevoel te hebben dat de openbare ruimte toebehoort aan mannen [146]. Dit heeft grote gevolgen voor de beleving, temeer omdat studies laten zien dat het kennen en

frequent bezoeken van een omgeving een belangrijke factor is om onveiligheidsgevoelens af te laten nemen [88, p.4,116,48]. Het beeld dat individuele vrouwen hebben van genderrollen en het feit dat deze vrouwen de openbare ruimte dus maar beperkt kennen, maken dat de risicoperceptie van deze vrouwen vaak hoog is, ook als dat niet ondersteund wordt met feitelijke ervaringen [48, p.9]. Daarbij laten de studies zien dat vrouwen gemiddeld genomen meer de neiging hebben hun negatieve ervaringen te generaliseren in de ruimte, tijd en type slachtofferschap. Eerdere ervaringen hebben zo meer impact op hun algemene veiligheidsgevoelens dan bij mannen [160].

Zoals al eerder benoemd is, hebben vrouwen een groot arsenaal aan mogelijke gedragingen tot hun beschikking bij het navigeren door de openbare ruimte en het zoveel mogelijk verlagen van het risico op slachtofferschap. Binnen deze gedragingen, die we eerder al beschreven als 'Safety Work' [129, p.358,45,157, p.283] maken Wijntuin & Koster (2019) in navolging van eerdere literatuur (o.a. de Certeau, 1984, Reinders, 2013) onderscheid tussen strategieën en tactieken. Strategieën richten zich op het creëren, organiseren en controleren van de (eigen) ruimte, bijvoorbeeld het rondlopen i.p.v. ergens hangen. Andere concrete voorbeelden van strategieën die in de literatuur naar voren komen zijn langer dan nodig in het OV blijven zitten, andere (langere) routes kiezen, het dragen van een zonnebril om oogcontact te vermijden, doen alsof je belt en het dragen van een voorwerp (sleutels tussen de vingers, peperspray) om je fysiek mee te verdedigen [45,152].

Tactieken zijn gericht op het reageren op onverwachte (onveilige) situaties. Denk hierbij aan het (al dan niet) reageren op intimiderende jongens, het vinden van een vluchtweg of hulp in het geval van achtervolging of het verantwoorden van de eigen aanwezigheid op een bepaalde minder geaccepteerde plek als zij bekenden tegenkomen. Deze tactieken hebben een affectieve (het beheersen van de gevoelens van angst, cognitieve (weten wat te doen) en een gedragsmatige (in staat zijn zo te handelen) component [24, p.309]. Er blijkt ook dat de persoonlijke competenties om met de situatie om te gaan, samenhangen met de verwachte hulp. Hoe meer iemand het gevoel heeft zich niet te kunnen verdedigen, des te lager zijn de verwachtingen van de hulp die er komt [24, p. 310].

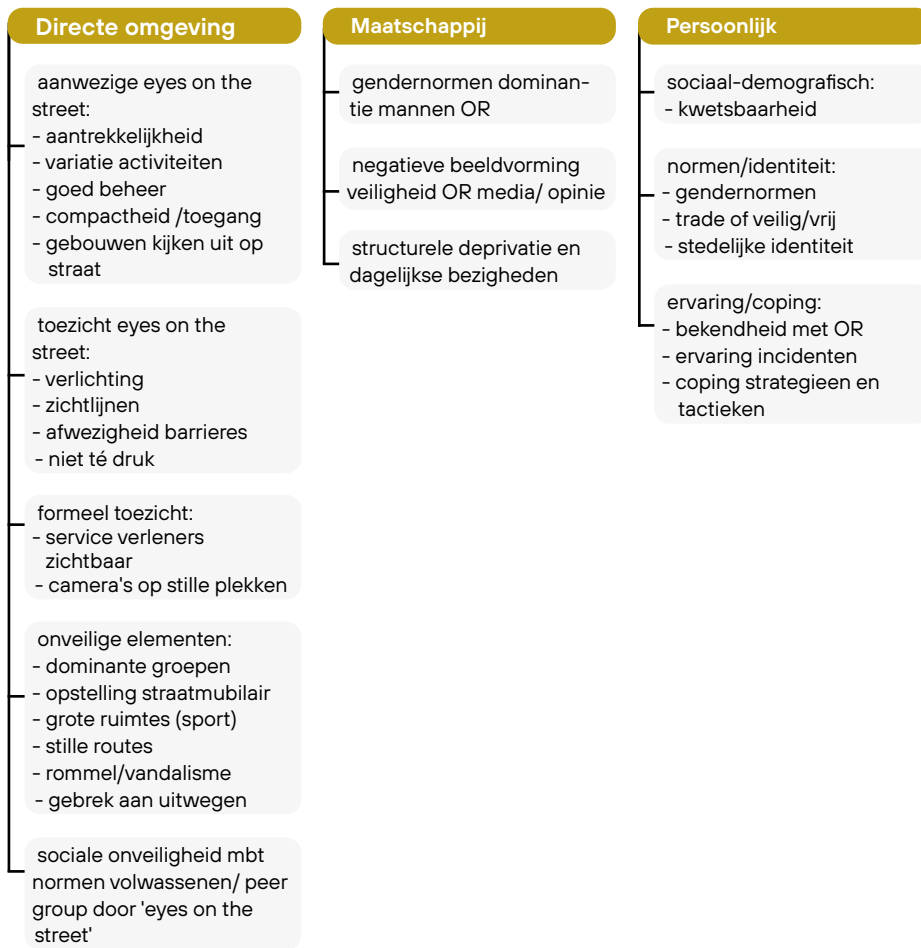
Het overgrote deel van de coping strategieën en tactieken komt neer op het zo weinig mogelijk zichtbaar zijn. Vrouwen zijn voor wat betreft hun coping in het algemeen nog erg op zichzelf aangewezen omdat er weinig handelingsperspectieven zijn die direct hulp opleveren [129]. Het wordt niet goed duidelijk uit de literatuur hoe coping gedrag en de veiligheidsbeleving precies samenhangen. Zoals hierboven is beschreven, lijken de manier waarop vrouwen geleerd hebben de risico's te beperken wel sterk bij te dragen aan het voorkomen van slachtofferschap. Dit gaat echter in grote mate ten koste van hun vrijheid.

Conclusie

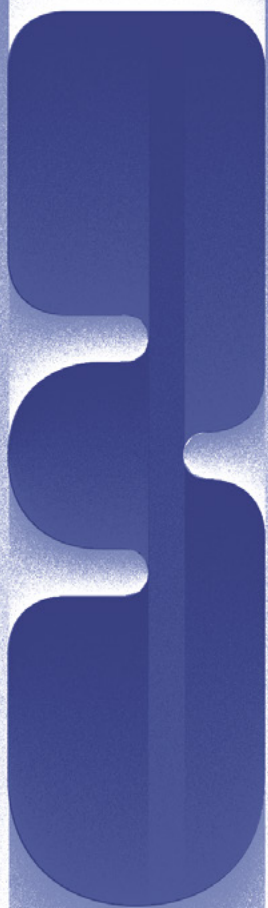
In Figuur 1 zijn de belangrijkste hierboven beschreven factoren die samenhangen met de beleving van de openbare ruimte samengevat. De literatuur laat zien dat beleid dat zich bezighoudt met de veiligheidsbeleving van jonge vrouwen, rekening moet

houden met een complex van factoren die bijdragen aan die veiligheidsbeleving en die ook onderling samenhangen. Wat betreft de directe omgevingsfactoren blijkt dat de veiligheidsbeleving vergroot kan worden als de ruimtelijke inrichting zich richt op het aantrekken van een variatie aan mensen die informeel toezicht kunnen houden. Daarbij moet de inrichting die mensen ook in staat stellen daadwerkelijk toezicht te houden. Ontwerp zal zich daarnaast direct moeten richten op het beperken van gelegenheden voor dominante groepen en het vertonen van overlast gevend gedrag door die groepen op doorgangsroutes of gewenste verblijfplekken van jonge vrouwen. De bijdrage aan veiligheidsbeleving die formeel toezicht door politie en camera's oplevert, lijkt beperkt. De zichtbare aanwezigheid van serviceverleners lijkt juist veel bij te dragen aan de veiligheid. Speciale aandacht is nodig voor het vergroten van de veiligheid op (stille) toegangsroutes. De literatuur laat aan de andere kant ook zien dat, hoewel de aanwezigheid van 'eyes on the street' veelal als een positieve factor wordt beschreven, ook de functie van de openbare ruimte als 'plaats om zich te onttrekken aan het zicht van volwassenen' belangrijk is voor de (sociale) veiligheid van jonge vrouwen.

In de literatuur is daarnaast veel aandacht voor de maatschappelijke context waarbinnen de interacties in de openbare ruimte plaatsvinden. Deze zijn minder gemakkelijk te beïnvloeden maar moeten weldegelijk aandacht krijgen in het beleid omdat ze in belangrijke mate de context scheppen voor en daarmee invloed hebben op de beleving van de openbare ruimte. De belangrijkste maatschappelijke factoren voor de veiligheidsbeleving van jonge vrouwen die uit de literatuur naar voren komen zijn de heersende gendernormen, de negatieve beeldvorming over de veiligheid in de openbare ruimte en de structurele deprivatie van specifieke groepen. Tot slot geeft de literatuur inzicht in individuele verschillen tussen vrouwen die samenhangen met hun beleving van de openbare ruimte. Inzicht in deze factoren is belangrijk om te begrijpen hoe de verschillen in veiligheidsbeleving tot stand komen maar ook om de gerapporteerde mate van veiligheid en het gedrag van jonge vrouwen in de openbare ruimte te begrijpen. Daarbij speelt het routinematige en continu verrichten van 'Safety Work', waarbij een variatie van strategieën en tactieken wordt ingezet, een belangrijke rol.

Figuur 1: Overzicht van de belangrijkste factoren die samenhangen met veiligheidsbeleving in de openbare ruimte (OR)

**Straatinterviews met
meiden in Rotterdam-Zuid**

Om meiden zelf een stem te geven in het onderzoeksproject is nauw samengewerkt met Chicks & The City (CATC). CATC is een Rotterdamse stichting waar meiden mediaproducties maken over onderwerpen die hen bezighouden. In september 2023 hebben vier 'Chicks' verschillende locaties in Rotterdam-Zuid bezocht om korte interviews af te nemen met meiden over de manier waarop zij de openbare ruimte en de veiligheid ervaren. In totaal zijn 25 meiden bevraagd van wie vijftien in de leeftijdscategorie 12 – 18 jaar, de doelgroep van het onderzoek, acht tussen de 19 en 24 jaar en twee van respectievelijk 27 en 30 jaar oud. De straatinterviews zijn afgenomen rond het Avicenna College, het theater en winkelcentrum Zuidplein, het Zuiderpark en het Nachtegaalplein in Charlois. Van de interviews zijn audio-opnamen gemaakt die voor dit verslag zijn geanalyseerd. Daarnaast zijn quotes uit de audio-opnamen gebruikt in de podcast die CATC heeft gemaakt.

De podcast is te beluisteren via de website van Chicks & The City: <https://www.chicksandthecity.nl/s05e11-voel-jij-je-veilig-in-rotterdam-zuid/>

Doel van de straatinterviews en de podcast is de factoren die uit de literatuur naar voren zijn gekomen te testen binnen de Rotterdamse context en specifieke plekken in Zuid in beeld te brengen waar meiden zich onveilig voelen. In de vraagstelling van de straatinterviews is net als in het literatuurreview gekozen voor een brede insteek waarin de beleving van de openbare ruimte centraal staat en de negatieve én positieve factoren die daarop van invloed zijn. Concreet is aan meiden gevraagd op welke plekken ze graag komen in Rotterdam-Zuid, welke plekken ze juist niet fijn vinden en waarom. Ook is gevraagd wanneer zij zich wel of juist niet veilig voelen.

Gebruik en beleving van de openbare ruimte

De meeste meiden geven in de straatinterviews aan veel gebruik te maken van de openbare ruimte in Rotterdam-Zuid. In overeenstemming met wat naar voren is gekomen in de literatuur, is dat vooral gerelateerd aan dagelijkse bezigheden zoals boodschappen doen en verantwoordelijkheden rondom werk en school. Meiden bewegen zich in de openbare ruimte vooral lopend en met gebruikmaking van het openbaar vervoer. Een deel van de meiden geeft aan in de vrije tijd liever thuis dan buiten op straat te zijn. Sommigen zeggen gewoonweg geen behoefte te hebben aan buitenactiviteiten, anderen voeren ervaren onveiligheid, vooral in de avonduren, als reden op.

Meiden die in de vrije tijd regelmatig buitenshuis zijn, zeggen vooral graag winkelgebieden te bezoeken. Winkelcentrum Zuidplein wordt verreweg het vaakst genoemd,

maar ook de Beijerlandselaan en Vuurplaat zijn winkelstraten waar meiden graag komen. De aantrekkingskracht van winkelgebieden ligt vooral in het feit dat ze er kunnen shoppen, lekker kunnen eten en onderwijl met vriendinnen kunnen kletsen. Verder is Zuiderpark een favoriete plek van een kleiner aantal meiden waar ze graag wandelen met vriendinnen of familie, van de natuur genieten en tot rust komen.

Factoren die samenhangen met de beleving van de openbare ruimte

Terwijl in de literatuur verschillende typen factoren naar voren komen die van invloed zijn op de manier waarop meiden de openbare ruimte ervaren, noemen ze in de straatinterviews vooral sociale kenmerken van de omgeving die, in positieve of negatieve zin, van invloed zijn op hun beleving van de openbare ruimte. Meiden geven aan zich vooral prettig en veilig te voelen wanneer het 'gezellig' druk is op straat en ze zich omringd weten door 'normale' mensen. In het overdekte deel van winkelcentrum Zuidplein is dat volgens hen vaak het geval, maar in de winkelstraat Beijerlandselaan leidt drukte juist vaker tot sociale onveiligheid. Niet alleen omdat het er in de ogen van meiden soms té druk is, maar ook omdat het publiek er deels bestaat uit groepen luidruchtige, ruziezoekende jongens en meiden door wie zij zich bedreigd voelen.

In de straatinterviews komen verschillende sociale omgevingskenmerken naar voren die een negatieve invloed hebben op de beleving van de openbare ruimte in Rotterdam-Zuid. Meiden zeggen zich onveilig te voelen als zich er verslaafden, dronken en verwarde mensen en bepaalde (groepen) jongens en mannen ophouden, omdat ze inschatten dat uit hun aanwezigheid gemakkelijk ruzies en gevaarlijke situaties kunnen ontstaan. Ook persoonlijke ervaringen met vooral jongens en mannen dragen bij aan een negatieve beleving. Zo geeft het merendeel van de meiden aan regelmatig te worden lastiggevallen op straat. Vaak gaat het om seksueel getinte opmerkingen en gedragingen zoals aangestaard, nagefloten, achternagelopen of achtervolgd worden.

In de straatinterviews met meiden komt de openbare ruimte rond Zuidplein duidelijk naar voren als locatie waar zich dergelijke sociale omgevingsfactoren voordoen. Dat is niet vreemd, gezien de centrale rol die deze omgeving speelt in de dagelijkse activiteiten van meiden uit Rotterdam-Zuid. Het is niet alleen een winkelcentrum dat ze graag bezoeken, maar ook een belangrijk knooppunt van verschillende soorten openbaar vervoer waarmee meiden zich tussen huis, school en werk bewegen.

Coping: hoe meiden omgaan met onveiligheidsgevoelens in de openbare ruimte

In de literatuur komt naar voren dat vrouwen een groot arsenaal aan gedragingen inzetten bij het navigeren door de openbare ruimte en het zoveel mogelijk verlagen van het risico op slachtofferschap. Deze gedragingen worden ook wel 'safety work' genoemd. In de literatuur komen verschillende vormen van vermijdingsgedrag in reactie op onveiligheidsgevoelens naar voren zoals het vermijden van bepaalde routes en vermeende hotspots voor seksuele intimidatie. Deze gedragingen zien we ook terug in de straatinterviews met meiden. Uit de interviews leiden we af dat meiden in Rotterdam-Zuid vooral inzetten op het voorkomen van interactie met vreemden om

vervelende, onveilige situaties te voorkomen. Dat doen ze door zich in hun dagelijkse verplaatsingen zoveel mogelijk af te sluiten van de sociale omgeving door strak voor zich uit te kijken, koptelefoons of oordopjes te dragen en (te doen alsof) ze via hun mobiel in gesprek zijn. Ook geven meiden aan zich zo min mogelijk alleen in de openbare ruimte te begeven en er zoveel mogelijk het gezelschap van vriendinnen op te zoeken.

Conclusie en reflectie

Het beeld dat ontstaat uit de straatinterviews over de manier waarop meiden de openbare ruimte gebruiken, komt overeen met wat daarover in de literatuur is gevonden. We zien dat meiden in Rotterdam-Zuid de openbare ruimte vooral gebruiken omdat hun dagelijkse bezigheden en verantwoordelijkheden daarom vragen. In de vrije tijd is vooral winkelcentrum Zuidplein, als semi-geïstitutionaliseerde openbare ruimte, populair. Ook komt in overeenstemming met de literatuur naar voren dat meiden in de openbare ruimte in Rotterdam-Zuid weinig zichtbaar rondhangen, maar vooral (rond)lopen en interactie hebben met elkaar. Als het gaat om de beleving van de openbare ruimte wijken de bevindingen uit de straatinterviews af van wat in de literatuur is gevonden. Terwijl uit eerder onderzoek blijkt dat meerdere factoren een rol (kunnen) spelen, brengen meiden overwegend sociale kenmerken van de omgeving naar voren die in positieve of negatieve zin van invloed zijn op hun beleving van de openbare ruimte. Tot slot komt uit de straatinterviews in overeenstemming met de literatuur naar voren dat de bevraagde meiden een grote mate van 'safety work' verrichten om te voorkomen dat ze slachtoffer worden van criminaliteit en in het bijzonder seksuele intimidatie.

Dat sociale kenmerken van de omgeving zo nadrukkelijk naar voren komen, is in de context van Rotterdam-Zuid goed voorstelbaar maar kan ook deels te maken hebben met de gehanteerde onderzoeksmethode. Korte straatinterviews lenen zich mogelijk onvoldoende om alle factoren die ertoe doen compleet in kaart te brengen. De invloed van de fysieke omgeving en maatschappelijke factoren bijvoorbeeld, kunnen mogelijk meer in het onderbewuste een rol spelen waardoor ze in antwoorden van meiden niet naar voren komen.

Verder is het belangrijk op te merken dat de meiden die hebben deelgenomen aan de straatinterviews zijn benaderd op of op relatief korte afstand van Zuidplein. De bevinding dat Zuidplein een belangrijke functie heeft in hun dagelijkse verplaatsingen en vrije tijd is daardoor niet zonder meer te generaliseren naar meiden in Rotterdam-Zuid in het algemeen.

Handreiking: ontwerp- en participatieprincipes

Deze handreiking integreert de inzichten van al ons onderzoek samen in een aantal ontwerp- en participatieprincipes. Welke factoren zijn van cruciaal belang voor het ontwerp en beheer van de openbare ruimte om de veiligheidsservaring van jonge meiden te verbeteren? In dit hoofdstuk bieden we enkele ontwerpprincipes als leidraad. Aangezien ontwerpen niet kan plaatsvinden zonder de betrokkenheid van de meiden, presenteren we ook enkele participatieprincipes:

Ontwerpprincipe 1: Zorg voor betekenisvolle plekken in de openbare ruimte die multifunctioneel gebruikt kunnen worden.

Ontwerpprincipe 2: Houd er rekening mee dat culturele en normatieve kaders waarmee de jonge meiden opgroeien van invloed zijn op hun type en mate van gebruik van de openbare ruimte.

Ontwerpprincipe 3: Zorg voor vanzelfsprekend, zichtbaar toezicht door mensen ('ogen op straat').

Ontwerpprincipe 4: Zorg voor zichtlijnen, verlichting en toegankelijkheid (ook uitgangen!)

Ontwerpprincipe 5: Herken de copingstrategieën en -tactieken van jonge meiden.

Participatieprincipe 1: Geef in een project de tijd om warme relaties op te bouwen of aan te haken op een bestaand netwerk

Participatieprincipe 2: Ga naar de jonge meiden toe, verplaats je in hun leefwereld en werk vanuit wederkerigheid.

Deze handreiking is gemaakt voor gemeentelijk professionals van stadsontwikkeling, maatschappelijke ontwikkeling en veilig, en wijkmanagers en – netwerkers, alsook voor buurtpartners zoals welzijnspartijen en jongerenwerkers. Hun rol is van cruciaal belang in het proces van ontwerp en participatie, en zij dienen, net als de bewoners, in een vroeg stadium bij het proces te worden betrokken.

Onze ontwerp- en participatieprincipes zijn gebaseerd op ons onderzoek naar meiden op Zuid. We kunnen niet met zekerheid zeggen in hoeverre deze principes generaliseerbaar zijn naar andere groepen en locaties. Daarnaast benadrukken we het belang van het toepassen van de ontwerpprincipes op de toegangswegen naar de openbare ruimten.

Ontwerpprincipe 1: Zorg voor betekenisvolle plekken in de openbare ruimte die multifunctioneel gebruikt kunnen worden.

Het is van belang om de (door hen gewenste) activiteiten die jonge meiden in de openbare ruimte willen uitvoeren als uitgangspunt te nemen. Uit de literatuur weten we dat er een duidelijke genderbias is in de inrichting van de openbare ruimte, die bijdraagt aan gender gestuurd gedrag. Bijvoorbeeld, de focus ligt vaak sterk op faciliteiten die gedomineerd worden door mannen, zoals voetbal en skaten, waardoor het aantal vrouwen dat deelneemt relatief laag is. Het ontwerp van kleinschaligere faciliteiten waarin mannen minder makkelijk domineren, kan vrouwen bijvoorbeeld helpen. Echter, deze faciliteiten lijken momenteel nog beperkt beschikbaar te zijn.

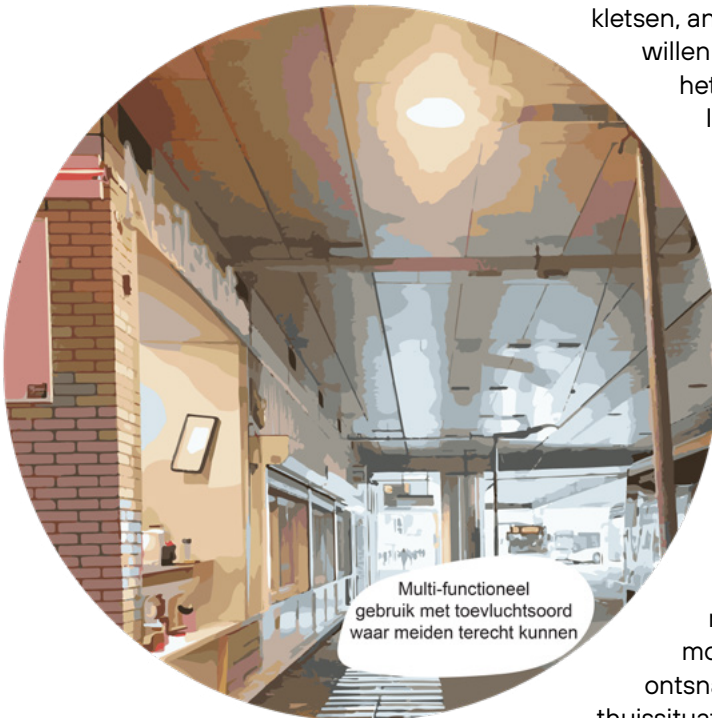
Het multifunctionele karakter van de ruimte brengt idealiter dus functies samen, die zijn gelinkt aan routineactiviteiten die meiden dagelijks of wekelijks ondernemen en verantwoordelijkheden die ze hebben. Denk hierbij aan OV-gebruik van A naar B, boodschappen doen, ander gebruik van winkelgebieden en het bezoek aan een speeltuin bezoeken met jongere kinderen.

Naast de genoemde routineactiviteiten en verantwoordelijkheden, is het ook belangrijk om rekening te houden met de voorkeuren van jonge meiden. De literatuur biedt hierover slechts beperkte duidelijkheid. Wat we wel hebben gevonden, bijvoorbeeld, is dat meiden graag rondlopen in plaats van rondhangen, elkaar willen ontmoeten,

mensen willen observeren, met elkaar willen kletsen, andere vormen van interactie willen hebben en zich soms uit het zicht willen terugtrekken.

In een podcast werd bijvoorbeeld ook gesproken over plaatsen om te winkelen, lekker te eten en bij te praten met vriendinnen. Het afspreken met vrienden is ook een belangrijke activiteit, zoals we hebben vernomen tijdens co-creatiesessies.

Uit onze literatuurstudie blijkt dat de openbare ruimte jonge meiden de mogelijkheid biedt om te ontsnappen aan een beperkende thuissituatie, zowel fysiek als sociaal.

Vooraf groene, stedelijke plekken zijn geschikt om even aan de thuissituatie te ontsnappen, zoals blijkt uit onze bevindingen. Deze plekken worden vaak opgezocht om te ontspannen, zo bleek al uit de literatuur en te wandelen en andere activiteiten te ondernemen, zoals we hebben gehoord tijdens co-creatiesessies. Jongeren gebruiken deze plekken om te sporten, te bewegen, sociale contacten te leggen en te onderhouden, en om van de natuur en rust te genieten.

Het lijkt erop dat dit voor mannen sterker geldt dan voor vrouwen. Dit kan komen doordat vrouwen zich minder veilig voelen en daardoor minder vaak en minder onbezorgd gebruik maken van de buitenruimte. Tijdens onze podcast gaven meiden dan ook aan dat ze liever thuis zijn in hun vrije tijd. Sommigen hebben geen behoefte aan buitenactiviteiten, terwijl anderen aangaven vanwege hun gevoel van onveiligheid liever thuis te blijven.

Ontwerpprincipe 2: Houd er rekening mee dat culturele en normatieve kaders waarmee de jonge meiden opgroeien van invloed zijn op hun type en mate van gebruik van de openbare ruimte.

Vooraf voor (jonge) vrouwen lijken heersende gendernormen een belangrijke rol te spelen in hun ervaring van de openbare ruimte. Het geaccepteerde gebruik voor jonge meiden is bijvoorbeeld dat ze, meer dan jongens die de dominante groep zijn in de openbare ruimte, enigszins onopvallend zijn en een reden moeten hebben om daar te zijn, zoals boodschappen doen. Jonge meiden ervaren ook de eigen groep opgelegde beperkingen in sociaal geaccepteerd gedrag (denk aan rondhangen, het opzoeken van groepen jongens, het dragen van bepaalde kleding). Dit beperkt hun bewegingsvrijheid en hun positieve beleving van de openbare ruimte.

Er bestaat een wijdverspreid idee dat vrouwen kwetsbaarder zijn dan mannen in de openbare ruimte, en dit heeft ook invloed op het gebruik van die ruimte door meisjes, meiden en vrouwen. Studies tonen aan dat meisjes en jonge vrouwen vooral angst hebben voor seksuele intimidatie, wat een grote rol speelt in hun gevoel van veiligheid in de openbare ruimte. Ook de meiden in onze podcast hebben hier ervaring mee.

In een diverse stad als Rotterdam verschillen deze normen voor verschillende groepen. Ouders met verschillende achtergronden maken zich bijvoorbeeld zorgen over de veiligheid van hun dochters. Deze zorgen omvatten ten eerste de angst voor 'gevaarlijke vreemden' - een cultureel begrip over 'de ander' in de openbare ruimte dat wijdverspreid is in de maatschappij. Deze percepties hebben ook invloed op ouders, wat kan leiden tot beperkingen van de vrijheden die hun kinderen ervaren in de openbare ruimte.

Ontwerpprincipe 3: Zorg voor vanzelfsprekend, zichtbaar toezicht door mensen ('ogen op straat').

Over het algemeen ervaren jonge meiden een positieve invloed op hun gevoel van veiligheid door natuurlijk, zichtbaar en menselijk toezicht in de openbare ruimte. Deze vorm van toezicht wordt gestimuleerd door enige compactheid en variatie van functies in de omgeving, zoals gebouwen die uitkijken op de straat of de aanwezigheid van ouders in een speeltuin. Niet alle vormen van toezicht zijn echter even effectief voor de veiligheidsgevoelens van meisjes. Bijvoorbeeld, cameratoezicht en een overvloedige aanwezigheid van politie op straat lijken niet goed te werken, aangezien dit kan worden geïnterpreteerd als een teken van gevaar in de omgeving. 'Teveel [politie] is ook niet goed', kwam bijvoorbeeld in de co-creatiesessie naar voren.

Wat wel werkt, blijkt uit de literatuur, is dat jonge meiden vooral baat hebben bij zichtbaar aanwezige serviceverleners in het openbaar vervoer, beheerders van parken of speeltuinen, of beveiligers op evenementen. Ook is het belangrijk dat er een zekere mate van levendigheid op straat is, zodat er toezicht is maar geen anonimiteit of gebrek aan overzicht door te veel drukte. Een te grote drukte op straat vermindert namelijk de mogelijkheid om toezicht te houden en kan leiden tot een gevoel van anonimiteit of onzichtbaarheid bij incidenten.

Elkaar kunnen herkennen is juist belangrijk, zo kwam in de co-creatiesessie aan bod. Ook een "gezellige drukte" met "normale" mensen blijkt bevorderlijk te zijn voor het veiligheidsgevoel, zoals bijvoorbeeld in winkelcentrum Zuidplein. Plekken waar het publiek voornamelijk bestaat uit luidruchtige en ruziezoekende jongeren, kunnen daarentegen een gevoel van bedreiging veroorzaken bij jonge meiden. Dit is in lijn met de literatuur: veiligheidsgevoelens worden met name beïnvloed wanneer dominante groepen als vreemd, verdacht, of gevaarlijk worden ingeschat. Voorbeelden daarvan zijn groepen

van mannen of jongeren, maar ook mensen die zichtbaar alcohol of drugs gebruiken. Dit zien we ook terug in ons onderzoek.

Het is echter belangrijk op te merken dat jongeren ook behoefte hebben om níet gezien te worden. Soms kan een overmatige aanwezigheid van 'eyes on the street' juist sociale onveiligheid vergroten, bijvoorbeeld doordat vrouwen onderling strenge normen hanteren over acceptabel gedrag voor meisjes. Ook wordt erop gelet of iemand wel of niet op plaatsen met een slecht imago wordt gezien, wat problemen kan veroorzaken. Kortom, er zijn ook plekken, zoals een 'dating plek', waar je soms liever niet gezien wilt worden.

Ontwerpprincipe 4: Zorg voor zichtlijnen, verlichting en toegankelijkheid (ook uitgangen!)

Om het (informeel) toezicht tot stand te brengen is allereerst de aanwezigheid van mensen ('eyes on the street') essentieel. De literatuur laat zien dat diverse factoren hieraan bijdragen, zoals een variëteit aan gebruikers door verschillende activiteiten en functies, duidelijke toegangsroutes en compacte ruimtes die lopen van punt A naar punt B aantrekkelijk maken.

Naast natuurlijk (informeel) toezicht, vinden vrouwen bijvoorbeeld goede verlichting van belang, ramen die op straat uitkijken en de aanwezigheid van aantrekkelijke elementen zoals kunst.

Een donkere omgeving wordt niet positief ervaren, zoals op Zuidplein is geconstateerd. Een ander belangrijk fysiek element is de plaatsing van bankjes: meiden willen anderen kunnen observeren zonder zelf per se gezien te worden. Daarbij is de opstelling van bankjes van belang; als ze in een lijn zijn opgesteld in plaats van naar elkaar gericht, kan dit leiden tot gevoelens van onveiligheid bij vrouwen, omdat ze zich dan mogelijk 'tentoon gesteld' voelen en intimidatie door mannen wordt uitgelokt, volgens studies.

Ten slotte hechten jonge meiden ook waarde aan veilige toegangswegen, wat betekent dat de principes niet alleen betrekking hebben op de openbare ruimten zelf, maar ook op de wegen ernaartoe (ook: de 'ontsnappingsroutes'). Het gaat dus niet alleen om de ruimte zelf, maar ook om de bereikbaarheid ervan.

Ontwerpprincipe 5: Herken de copingstrategieën en -tactieken van jonge meiden.

Uit de literatuur blijkt dat vrouwen sterk worden beïnvloed door gevoelens van onveiligheid bij het gebruik van openbare ruimtes. Deze gevoelens leiden bijvoorbeeld tot vermijding van bepaalde plekken, zoals hotspots voor seksuele intimidatie, en tot het vermijden van interactie met vreemden.

Wat zijn de copingstrategieën en -tactieken van jonge meiden om met hun gevoelens van onveiligheid in de openbare ruimte om te gaan of te voorkomen dat ze zich onveilig voelen? Denk bijvoorbeeld aan het rondlopen in plaats van ergens te hangen en het dragen van een zonnebril om oogcontact te vermijden. Ook vermijden ze het reizen alleen en bellen ze hun ouders als ze onderweg zijn. Daarnaast gebruiken ze oortjes om ongewenst aangesproken te worden te voorkomen. Ze kijken niet naar andere groepen of mensen en maken geen oogcontact met voor hen potentiële daders van ongewenst gedrag. Als ze toch geconfronteerd worden met ongewenst gedrag, proberen ze dit zoveel mogelijk te negeren en zoeken ze een vluchtweg of hulp in geval van achtervolging. Ten slotte nemen ze indien mogelijk het openbaar vervoer in plaats van te lopen naar hun bestemming. Op Zuidplein hoorden we dat 's avonds bussen te laat komen, zodat de meiden moeten wachten. Dat is niet helpend voor de jonge meiden. Tot slot is het belangrijk om te realiseren: de literatuur zegt dat het overgrote deel van de copingstrategieën en -tactieken neerkomt op het zo weinig mogelijk zichtbaar zijn.

Participatieprincipe 1: Geef in een project de tijd om warme relaties op te bouwen of aan te haken op een bestaand netwerk.

Logischerwijs hebben onderzoekers niet altijd al een bestaand netwerk van potentiële deelnemers voor een onderzoek, en dit moet zorgvuldig worden opgebouwd. In projecten met een beperkte tijdsduur en budget is er vaak weinig ruimte om hier uitgebreid in te investeren. Gelukkig bood een goed onderhouden, warm netwerk van (wijk)partners, zoals jongerenwerkers, in ons geval deels een oplossing.

In dit project werden we zeer welwillend geholpen door partners in de wijk en stad die ook veel waarde hechten aan dit thema. Daarnaast hebben we actief contact gezocht met wijkpartners waarvan we vermoedden dat zij regelmatig in con-

tact komen met jonge meiden. Deze partners fungeren vaak als vertrouwde figuren die de jonge meiden al kennen en die als bruggenbouwers kunnen fungeren tussen de onderzoekers en de doelgroep.

Toch bleek het vaak voor deze partners niet eenvoudig. Ze hadden bijvoorbeeld niet altijd voldoende tijd beschikbaar om bij te dragen aan een extern project. Bovendien, zoals uit de gesprekken bleek, zijn jonge meiden soms een lastig te benaderen en beweeglijke doelgroep.

Meer tijd is essentieel om goed contact te leggen met de beoogde doelgroep. Een van onze partners adviseerde ons bijvoorbeeld om het project met twee maanden te verlengen en meer budget vrij te maken voor het organiseren van co-creatiesessies.

Uit ervaring van onze partners in de wijk en andere onderzoekers blijkt dat jongeren vooral willen deelnemen als er daadwerkelijk iets gebeurt met hun input. Het is dus cruciaal om een perspectief en commitment te tonen om iets met de resultaten te doen. Zowel onderzoekers, wijkpartners als jonge meiden zelf investeren in het participatieproces en de relatie. Het zou zonde zijn om dit slechts op projectbasis te doen; de financiële en sociale investeringen zouden dan verloren gaan.

Participatieprincipe 2: Ga naar de jonge meiden toe, verplaats je in hun leefwereld en werk vanuit wederkerigheid.

Het is van essentieel belang dat de onderzoekslocatie relevant is in de beleving van de jonge meiden. Daarnaast is het belangrijk om van tevoren te inventariseren welke lopende ontwikkelingen in de stad ook als casus kunnen dienen voor de co-creatie en om te definiëren hoe de resultaten van het onderzoek invloed kunnen uitoefenen op deze ontwikkelingen.

Naast de locatiekeuze is het verstandig om aan te sluiten bij bestaande en vertrouwde activiteiten en personen van de jonge meiden. Een mogelijke benadering is om naar middelbare scholen te gaan en daar aan de teamleiders te vragen of je in contact mag komen met jonge meiden. Daarnaast kan gebruik worden gemaakt van de social media-kanalen die de jonge meiden gebruiken. Hierbij kan een aantrekkelijke post en flyer in straattaal worden gemaakt. Om de jonge meiden op een effectieve manier aan te spreken, kan gedacht worden aan het maken van een TikTok-filmpje en het vragen van een lokaal bekende influencer om de oproep te verspreiden.

Het is cruciaal om dit soort contacten via een vertrouwde bron op te bouwen, bijvoorbeeld door samen te werken met een partner in de wijk die bekend is met de meiden.

Ook rolmodellen of onderzoekers die op de meiden lijken, zoals de podcastmakers van Chicks & the City, kunnen een rol spelen in het verspreiden van een oproep of evenement binnen hun netwerk.

Belangrijk is om eerst op een andere manier contact te leggen met de jonge meiden voordat het gesprek over veiligheid wordt aangegaan. Een mogelijke aanpak is het organiseren van een bioscoopavond voor meiden en vervolgens gegevens te verzamelen. Een ander voorbeeld is het organiseren van een fissa (feest) na schooltijd, waar meiden bijvoorbeeld popcorn, gellak, een makeover en wimperextensions kunnen krijgen, zo gaf een wijkpartner aan. Denk eens aan een girls event, bijvoorbeeld een beauty Monday. Kortom, geef voordat je iets vraagt. Er moet iets te halen zijn voor de meiden. Dit betekent dat er altijd snacks, drinken en een bedankje, zoals een Zarabon, beschikbaar moeten zijn voor de meiden.

Tot slot: maak gebruik van laagdrempelige methoden. De co-creatie toolkit vraagt om diverse triggers en activiteiten, zoals dingen die meiden kunnen 'zeggen', 'doen' en 'maken' (zoals stickers plakken, tekenen, schrijven). Naast de co-creatie sessie hebben we ervoor gekozen om tijdens een drukbezocht evenement op Zuidplein ook straatinterviews te houden met jonge meiden. We vroegen hen om een kaart van Zuidplein te tekenen en aan te geven hoe ze het plein beleven. Daarnaast konden de meiden stickers plakken om aan te geven waar ze zich goed voelden en waar minder goed of niet goed.

Achtergrondliteratuur

- Arkitekter, W. (2018) Flickrum — Room for Girls. White Arkitekter. <https://whitearkitekter.com/project/places-for-girls/>.
- De Certeau, M. (1984). The practice of everyday life. Berkeley: University of California Press.
- Doff, W. & Snel, E. (2022) Gedeelde ruimte op Zuid: Hoe verschillende sociale groepen de stad gebruiken, beleven en waarderen. Rotterdam: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken
- Fischer, T. & Vanderveen, G. (2021) Seksuele Straatintimidatie in Rotterdam 2016–2020: Ervaringen, Aanpak en Ontwikkelingen. Rotterdam: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken
- Foucault M. (1995). Discipline and Punish. The Birth of the Prison. New York: Random House.
- Heeger, P. B. (2006). A tie for third place: teens need physical spaces as well as virtual places. School Library Journal, 52(7), 27. <https://eric.ed.gov/?id=EJ755100>
- Hil, R., & Bessant, J. (1999). Spaced-out? Young people's agency, resistance and public space. Urban Policy and Research, 17(1), 41–49. <https://doi-org.eur.idm.oclc.org/10.1080/0811149908727789>
- Jacobs, J. (1961). The death and life of great American cities. Random House.
- Lieberg, M. (1995). Teenagers and public space. Communication Research, 22(6), 720–744. <https://doi.org/10.1177/009365095022006008>
- Matthews, H., Limb, M., & Taylor, M. (2004). The 'street as thirdspace'. In Children's geographies (pp. 54–68). Routledge.
- Matthews, H., Limb, M., & Percy-Smith, B. (1998). Changing worlds: the microgeographies of young teenagers. Tijdschrift voor economische en sociale geografie, 89(2), 193–202.
- Mazumdar, S., & Mazumdar, S. (2001). Rethinking public and private space: Religion and women in Muslim society. Journal of Architectural and Planning Research, 18, 302–324.
- Mozingo, L. A. (1989). Women and downtown open spaces. Places Journal, 6(1). <https://escholarship.org/content/qt7jd71866/qt7jd71866.pdf?t=krnfjv>
- Reinders, L. (2013). Harde stad, zachte stad: Moderne architectuur en de antropologie van een naoorlogse wijk [Hard city, soft city. Modern architecture and the anthropology of a post-war neighbourhood]. Delft, Netherlands: Sieca.
- Schram, K., Eysink Smeets, M. & Van Halen, D. (2021) Veiligheidsbeleving in het Zuiderpark: een kwalitatief onderzoek in de nasleep van een zedendelict. Rotterdam: Hogeschool Inholland
- Ugolini, F., Massetti, L., Calaza-Martínez, P., Cariñanos, P., Dobbs, C., Ostoić, S. K., ... & Sanesi, G. (2022). Understanding the benefits of public urban green space: How do perceptions vary between professionals and users? Landscape and Urban Planning, 228, 1–16. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2022.104575>

Literatuur uit de systematische search

- #1 Abdulkarim, D, Nasar, JL (2014). Are livable elements also restorative? *Journal of environmental psychology*, 38, 29-38. doi:10.1016/j.jenvp.2013.12.003
- #2 Abdulkarim, D, Nasar, JL (2014). Do Seats, Food Vendors, and Sculptures Improve Plaza Visitability? *Environment and behavior*, 46, 7, 805-825. doi:10.1177/0013916512475299
- #3 Abraham, J (2010). Veiling and the Production of Gender and Space in a Town in North India: A Critique of the Public/Private Dichotomy. *Indian journal of gender studies*, 17, 2, 191-222. doi:10.1177/097152151001700201
- #4 Addas, A, Maghrabi, A (2022). How did the COVID-19 pandemic impact urban green spaces? A multi-scale assessment of Jeddah megacity (Saudi Arabia). *Urban forestry & urban greening*, 69. doi:10.1016/j.ufug.2022.127493
- #5 Addas, A, Maghrabi, A (2021). Social Evaluation of Public Open Space Services and Their Impact on Well-Being: A Micro-Scale Assessment from a Coastal University. *Sustainability*, 13, 8. doi:10.3390/su13084372
- #6 Agusti, DPI, Lladós, MG (2022). The influence of public spaces on emotional states. *Journal of urban design* 27, 1, 73-90. doi: 10.1080/13574809.2021.1960155
- #7 Akpinar, A (2020). Investigating the barriers preventing adolescents from physical activities in urban green spaces. *Urban forestry & urban greening*, 53. doi: 10.1016/j.ufug.2020.126724
- #8 Akpinar, A (2021). How perceived sensory dimensions of urban green spaces are associated with teenagers' perceived restoration, stress, and mental health? *Landscape and urban planning*, 214. doi:10.1016/j.landurbplan.2021.104185
- #9 Alhassan, A, Nemeth, J (2023). The non-sexist public space in the Kingdom of Saudi Arabia. *Planning practice and research*, 38, 2, 274-291. doi: 10.1080/02697459.2023.2172098
- #10 Aliyas, Z (2020). A qualitative study of park-based physical activity among adults. *Journal of public health-Heidelberg*, 28, 5, 623-632. doi: 10.1007/s10389-019-01063-7
- #11 Almahmood, M, Scharnhorst, E, Carstensen, TA, Jorgensen, G, Schulze, O (2017). Mapping the gendered city: investigating the socio-cultural influence on the practice of walking and the meaning of walksapes among young Saudi adults in Riyadh. *Journal of urban design*, 22, 2, 229-248. doi:10.1080/13574809.2016.1273742
- #12 Ari, A, Leva, MC, D'Arcy, L, Kinahan, M (2022). Fairness and Inclusion for Users of Surface Transport-An Exploratory Thematic Study for Irish Users. *Sustainability*, 14, 11. doi:10.3390/su14116480
- #13 Asadpour, H, Razmara, M, Heidari, A, Taghipour, M (2022). Privacy, patterns, and factors in urban open spaces (Case study: Jannat Park in Shiraz City). *Megarion*, 17, 2, 195-208. doi:0.14744/MEGARON.2022.98965
- #14 Ashery, SF, Natapov, A (2021). A democratization of urban space: Gender and ethnicity in the Whitechapel Market. *Journal of urban affairs*, 43, 10, 1423-1440. doi:10.1080/07352166.2020.1749006
- #15 Badiora, AI, Odufuwa, BO (2019). Fear dynamics in public places: a case study of urban shopping centers. *Journal of place management and development*, 12, 2, 248-270. doi: 10.1108/JPM-11-2018-0084
- #16 Bahriny, F, Bell, S (2020). Patterns of Urban Park Use and Their Relationship to Factors of Quality: A Case Study of Tehran, Iran. *Sustainability*, 12, 4. doi: 10.3390/su12041560
- #17 Baran, PK, Smith, WR, Moore, RC, Floyd, MF, Bocarro, JN, Cosco, NG, Danninger, TM (2014). Park Use Among Youth and Adults: Examination of Individual, Social, and Urban Form Factors. *Environment and behavior*, 46, 6, 768-800. doi: 10.1177/0013916512470134
- #18 Boyd, F, White, MP, Bell, SL, Burt, J (2018). Who doesn't visit natural environments for recreation and why: A population representative analysis of spatial, individual, and temporal factors among adults in England. *Landscape and urban planning*, 175, 102-113. doi:10.1016/j.landurbplan.2018.03.016

- #19 Brun, M, Di Pietro, F, Bonthoux, S (2018). Residents' perceptions and valuations of urban wastelands are influenced by vegetation structure. *Urban forestry & urban greening*, 29, 393-403. doi:10.1016/j.ufug.2017.01.005
- #21 Burgmanis, G, Krisjane, Z, Skilters, J (2014). Acquisition of spatial knowledge in different urban areas: evidence from a survey analysis of adolescents. *Cognitive processing*, 15, 3, 373-383. doi:10.1007/s10339-014-0607-3
- #22 Byun, G, Ha, M (2023). Environmental factors affecting fear of crime among young women on streets in Seoul. *Journal of Asian architecture and building engineering*, 22, 5, 3065-3081. doi:10.1080/13467581.2023.2172338
- #23 Carpintero, MAG, Repullo, CR, Aviles, NR (2019). Young People and Sexual Harassment in Night-Time Leisure Spaces: Double Female. *Vulnerability*, 25.
- #24 Carro, D, Valera, S, Vidal, T (2010). Perceived insecurity in the public space: personal, social and environmental variables. *Quality & quantity*, 44, 2, 303-314. doi: 10.1007/s11135-008-9200-0
- #25 Castro, MV, Buchely, L (2018). Cities and the city: spatio-temporal imaginaries of class and gender in Barranquilla and Cali, Colombia. *Gender place and culture*, 25, 12, 1719-1737. doi:10.1080/0966369X.2018.1554556
- #28 Cheung, SYS, Lei, DY, Chan, FYF, Tieben, H (2022). Public Space Usage and Well-Being: Participatory Action Research With Vulnerable Groups in Hyper-Dense Environments. *Urban planning*, 7, 4, 75-89. doi:10.17645/up.v7i4.5764
- #29 Cho, HR, Kim, S, Lee, JS (2022). Spaces Eliciting Negative and Positive Emotions in Shrinking Neighbourhoods: a Study in Seoul, South Korea. Using EEG (Electroencephalography). *Journal of urban health-bulletin of the new york academy of medicine*. 99, 2, 245-259. doi:10.1007/s11524-022-00608-8
- #30 Christoforidi, I, Kollaros, D, Papadakaki, M, Psaroudaki, A, Antoniou, T, Daliakopoulos, IN (2022). A novel index for assessing perceived availability and public demand for urban green space: Application in a Mediterranean island. *Urban forestry & urban greening*, 69. doi:10.1016/j.ufug.2022.127498
- #31 Cilek, MU, Altunkasa, MF, Uslu, C (2023). Urban residents' attitudes towards the impact of public spaces on urban life quality: the case of Adana. *Open house international*, 20230523. doi:10.1108/OHI-01-2023-0007
- #32 Cleary, A, Roiko, A, Burton, NW, Fielding, KS, Murray, Z, Turrell, G (2019). Changes in perceptions of urban green space are related to changes in psychological well-being: Cross-sectional and longitudinal study of mid-aged urban residents. *Health & place*, 59. doi:10.1016/j.healthplace.2019.102201
- #33 Dasgupta, R, Basu, M, Hashimoto, S, Estoque, RC, Kumar, P, Johnson, BAK, Mitra, B, Mitra, P (2022). Residents' place attachment to urban green spaces in Greater Tokyo region: An empirical assessment of dimensionality and influencing socio-demographic factors. *Urban forestry & urban greening*, 67. doi: 10.1016/j.ufug.2021.127438
- #34 de la Vega-taboada, E, Rodriguez, AL, Barton, A, Stephens, DP, Cano, M, Eaton, A, Frazier, S, Rodriguez, A, Cortecero, A (2023). Colombian Adolescents' Perceptions of Violence and Opportunities for Safe Spaces Across Community Settings. *Journal of adolescent research*, 20230328. doi:10.1177/07435584231164643
- #35 Deore, P, Lathia, S (2019). Streets as Public Spaces: Lessons from Street Vending in Ahmedabad, India. *Urban planning*, 4, 2, 138-153. doi: 10.17645/up.v4i2.2058
- #36 Dhillon, M, Bakaya, S (2014). Street Harassment: A Qualitative Study of the Experiences of Young Women in Delhi. *Sage open*, 4, 3. doi: 10.1177/2158244014543786
- #37 Dizon, HM, Ortega, AAC (2023). Resistance and reproduction: urban poor women and the struggle for a socially just urban future in Manila. *Gender place and culture*, 20230325, 1-23. doi:10.1080/0966369X.2023.2192430
- #38 Doan, PL (2010). The tyranny of gendered spaces - reflections from beyond the gender dichotomy. *Gender place and culture*, 17, 5, 635- 654. doi:10.1080/0966369X.2010.503121

- #39 Dogrusoy, IT, Zengel, R (2017). Analysis of perceived safety in urban parks: a field study. In: B. Park and H. Park, *Journal of the faculty of architecture* 34, 1, 63-84. doi: 10.4305/METU.JFA.2017.1.7
- #40 Duku, E, Mensah, CA, Amadu, I, Adzigbli, WK (2023). Changes in urban green spaces in coastal cities and human well-being: The case of Cape Coast Metropolis, Ghana. *Geo-geography and environment*, 10, 1. doi: 10.1002/geo2.119
- #41 Enlund, D, Harrison, K, Ringdahl, R, Borutecene, A, Lowgren, J, Angelakis, V (2022). The role of sensors in the production of smart city spaces. *Big data & society*, 9, 2. doi:10.1177/20539517221110218
- #42 Evensen, KH, Nordh, H, Hassan, R, Fyhri, A (2021). Testing the Effect of Hedge Height on Perceived Safety-A Landscape Design Intervention. *Sustainability*, 13, 9. doi:10.3390/su13095063
- #43 Fallahi, B, Momtaz, YA (2018). Urban Space Preferences among Older Adults from a Sociodemographic Perspective. *Bali medical journal*, 7, 3, 544-549. doi:10.15562/bmj.v7i3.1183
- #44 Ferreira, FR, Cesar, CC, de Andrade, FB, de Souza, PR, Lima-Costa, MF, Proietti, FA (2018). Aspects of social participation and neighborhood perception: ELSI-Brazil. *Revista de saude publica*, 52. doi: 10.11606/S1518-8787.2018052000647
- #45 Fischer, T.F.C. & Sprado, N.N. (2017). Seksuele straatintimidatie in Rotterdam. Gemeente Rotterdam ism Kenniswerkplaats-leefbare wijken.
- #46 Fischer, T.F.C. & Vanderveen G. (2021). Seksuele straatintimidatie in Rotterdam 2016-2020. Evaringen, Aanpak en Ontwikkelingen. Gemeente Rotterdam ism Kenniswerkplaats leefbare wijken.
- #47 Ganji, F, Rishbeth, C (2020). Conviviality by design: the socio-spatial qualities of spaces of intercultural urban encounters. *Urban design international*, 25, 3, 215-234. doi:10.1057/s41289-020-00128-4
- #48 Gargiulo, I, Garcia, X, Benages-Albert, M, Martinez, J, Pfeffer, K, Vall-Casas, P (2020). Women's safety perception assessment in an urban stream corridor: Developing a safety map based on qualitative. *GIS landscape and urban planning*, 198. doi: 10.1016/j.landurbplan.2020.103779
- #49 Gargoum, A, Gargoum, AS (2021). Exploring Visitor Perceptions towards Urban Park Design and Levels of Enclosure: A Case Study from the UAE. *Perspectives on global development and technology* 20, 4, 425-443. doi: 10.1163/15691497-12341603
- #50 Golda, T, Guaia, D, Wagner-Hartl, V (2022). Perception of Risks and Usefulness of Smart Video Surveillance Systems. *Applied sciences-basel*, 12, 20. doi: 10.3390/app122010435
- #52 Hamedanian, F, Ghadermazi, S (2022). Challenges for Iranian Women in Daily Urban Safety. *Frontiers in sociology*, 7. doi:10.3389/fsoc.2022.790905
- #53 Hardley, J, McGrane, C (2021). Interview with Kathleen M Cumiskey. *Australian feminist studies*, 36, 107, 98-108. doi:10.1080/08164649.2021.1969521
- #54 Hitchens, BK (2023). The cumulative effect of gun homicide-related loss on neighborhood perceptions among street-identified black women and girls: A mixed-methods study. *Social science & medicine*, 320. doi:10.1016/j.socscimed.2023.115675
- #55 Honey-Roses, J, Zapata, O (2021). The Impact of Residential Densification on Perceptions of Public Space A Field Experiment. *Journal of the american planning association*, 87, 2, 282-295. doi:10.1080/01944363.2020.1846597
- #56 Hoover, KC, Crampton, JW, Smith, H, Berbesque, JC (2022). Surveillance, trust, and policing at music festivals. *Canadian geographies-geographies Canadiennes*, 66, 2, 202-219. doi:10.1111/cag.12695
- #57 Huang, YW, Napawan, NC (2021). Separate but Equal? Understanding Gender Differences in Urban Park Usage and Its Implications for Gender-Inclusive Design. *Landscape journal*, 40, 1, 1-16.
- #58 Hubbard, G, den Daas, C, Johnston, M, Murchie, P, Thompson, CW, Dixon, D (2021). Are Rurality, Area Deprivation, Access to Outside Space, and Green Space Associated with Mental Health during the COVID-19 Pandemic? A Cross Sectional Study (CHARIS-E). *International journal of environmental research and public health* 18, 8. doi:10.3390/ijerph18083869

- #59 Huerta, CM, Cafagna, G (2021). Snapshot of the Use of Urban Green Spaces in Mexico City during the COVID-19 Pandemic: A Qualitative Study. *International journal of environmental research and public health*, 18, 8. doi: 10.3390/ijerph18084304
- #60 Iqbal, A (2018). How safe are women-only parks perceived to be? *Security journal*, 31, 4, 859-881. doi: 10.1057/s41284-018-0138-1
- #61 Jackson, AL, Soller, B, Browning, CR (2017). The Influence of Women's Neighborhood Resources on Perceptions of Social Disorder. *City & community*, 16, 2, 189-208. doi: 10.1111/cico.12229
- #62 Jerves, SP, Palacios, CH (2021). Quality of the urban environment and the perception of safety for women comparison between two neighborhoods in cuenca, ecuador urbano, 24, 44, 34-45. doi:10.22320/07183607.2021.24.44.03
- #63 Jim, CY, Shan, XZ (2013). Socioeconomic effect on perception of urban green spaces in Guangzhou, China. *Cities*, 31, 123-131. doi: 10.1016/j.cities.2012.06.017
- #64 Johnson, AM, Miles, R (2014). Toward more inclusive public spaces: learning from the everyday experiences of Muslim Arab women in New York City. *Environment and planning a-economy and space*, 46, 8, 1892-1907. doi: 10.1068/a46292
- #65 Jongerius, C. (2023). Teenage Girls and Public Space How the disappearance of third places and gender restrictions influence teen girls' use of public space. Paper, BK7470 – CMSI Minor BSc Architecture, Delft University of Technology
- #67 Karusala, N, Kumar, N (2017). Women's Safety in Public Spaces: Examining the Efficacy of Panic Buttons in New Delhi proceedings of the 2017 acm sigchi conference on human factors in computing systems (chi'17), 3340-3351. doi: 10.1145/3025453.3025532
- #68 Kaymaz, I, Oguz, D, Cengiz-Hergul, OC (2019). Factors influencing children's use of urban green spaces. *Indoor and built environment*, 28, 4, 520-532. doi: 10.1177/1420326X17705943
- #69 Kefale, A, Fetene, A, Desta, H (2023). Users' preferences and perceptions towards urban green spaces in rapidly urbanized cities: The case of Debre Berhan and Debre Markos, Ethiopia. *Heliyon*, 9, 4. doi: 10.1016/j.heliyon.2023.e15262
- #70 Kelly, L. (2012). Standing the test of time? Reflections on the concept of the continuum of sexual violence. In: J. Brown & S. Walklate (Eds.), *Handbook on sexual violence* (pp. xvii– xxvi). London: Routledge
- #71 Keralis, SDC (2023). Contribution Title: Is the Library a Gendered Place? *Journal of library administration*, 63, 2, 284-289. doi: 10.1080/01930826.2022.2159246
- #72 Kim, M, Gim, THT, Sung, JS (2017). Applying the Concept of Perceived Restoration to the Case of Cheonggyecheon Stream Park in Seoul, Korea. *Sustainability*, 9, 8. doi: 10.3390/su9081368
- #74 Korpilo, S, Kaaronen, RO, Olafsson, AS, Raymond, CM (2022). Public participation GIS can help assess multiple dimensions of environmental justice in urban green and blue space planning. *Applied geography*, 148. doi: 10.1016/j.apgeog.2022.102794
- #75 Kruse, R. (2023). Geographies of dwarfism socio spatial experiences of short stature, reviewing: *Dwarfism, Spatiality and Disabling Experiences* by Erin Pritchard. *Scottish geographical journal*, 1, 9. doi: 10.1080/14702541.2023.2181385
- #76 Lahsaeizadeh, A, Yousefinejad, E. (2012). Social Aspects of Women's Experiences of Sexual Harassment in Public Places in Iran. *Sexuality & culture-an interdisciplinary journal*, 16, 1, 17-37. doi: 10.1007/s12119-011-9097-y
- #77 Leao, SZ, Izadpanahi, P, Hawken, S (2018). How Urban Design Can Make Cities Safer for Women? A Statistical Analysis of Safetipin. *Smart and healthy within the two-degree limit* (plea 2018), 3, 1187- 1188.
- #78 Lee, ACK, Maheswaran, R (2011). The health benefits of urban green spaces: a review of the evidence. *Journal of public health*, 33, 2, 212-222. doi: 10.1093/pubmed/fdq068
- #79 Lewis, R, Sharp, E, Remnant, J, Redpath, R (2015). 'Safe Spaces': Experiences of Feminist Women-Only Space. *Sociological research online*, 20, 4. doi: 10.5153/sro.3781

- #81 Li, XL, Liu, L, Zhang, ZG, Zhang, WZ, Liu, DZ, Feng, YF (2020). Gender Disparity in Perceived Urban Green Space and Subjective Health and Well-Being in China: Implications for Sustainable Urban Greening. *Sustainability*, 12, 24. doi: 10.3390/su122410538
- #82 Liu, HX, Ren, H, Remme, RP, Nong, HF, Sui, CH (2021). The effect of urban nature exposure on mental health—a case study of Guangzhou. *Journal of cleaner production*, 304. doi:10.1016/j.jclepro.2021.127100
- #83 Liu, M, Zhang, BG, Luo, T, Liu, Y, Portnov, BA, Trop, T, Jiao, WL, Liu, HC, Li, YW, Liu, QY (2022). Evaluating Street Lighting Quality in Residential Areas by Combining Remote Sensing Tools and a Survey on Pedestrians' Perceptions of Safety and Visual Comfort. *Remote sensing*, 14, 4. doi:10.3390/rs14040826
- #84 Logan, LS (2015). Street Harassment: Current and Promising Avenues for Researchers and Activists. *Sociology compass*, 9, 3, 196–211. doi: 10.1111/soc4.12248
- #85 Ma, RC, Luo, YX, Furuya, K (2023). Gender Differences and Optimizing Women's Experiences: An Exploratory Study of Visual Behavior While Viewing Urban Park Landscapes in Tokyo, Japan. *Sustainability*, 15, 5. doi: 10.3390/su15053957
- #86 Machac, J, Brabec, J, Arnberger, A (2022). Exploring public preferences and preference heterogeneity for green and blue infrastructure in urban green spaces. *Urban forestry & urban greening*, 75. doi: 10.1016/j.ufug.2022.127695
- #87 Martinez, L, Prada, S, Estrada, D (2018). Homicides, Public Goods, and Population Health in the Context of High Urban Violence Rates in Cali, Colombia. *Journal of urban health-bulletin of the new york academy of medicine*, 95, 3, 391–400. doi: 10.1007/s11524-017-0215-5
- #88 Maruthaveeran, S, van den Bosch, CCK (2014). A socio-ecological exploration of fear of crime in urban green spaces - A systematic review. *Urban forestry & urban greening*, 13, 1, 1–18. doi:10.1016/j.ufug.2013.11.006
- #89 Maruthaveeran, S, van den Bosh, CK (2015). Fear of crime in urban parks - What the residents of Kuala Lumpur have to say? *Urban forestry & urban greening*, 14, 3, 702–713. doi:10.1016/j.ufug.2015.05.012
- #91 McCarty, MK, Iannone, NE, Kelly, JR (2014). Stranger Danger: The Role of Perpetrator and Context in Moderating Reactions to Sexual Harassment. *Sexuality and culture*, 18, 4, 739–758. doi:10.1007/s12119-013-9215-0
- #92 McCray, TM, Mora, S (2011). Analyzing the activity spaces of low-income teenagers: how do they perceive the spaces where activities are carried out? *Journal of urban affairs*, 33, 5, 511–528. doi: 10.1111/j.1467-9906.2011.00563.x
- #93 Min, YH, Byun, G, Ha, M (2022). Young women's site-specific fear of crime within urban public spaces in Seoul. *Journal of asian architecture and building engineering*, 21, 3, 1149–1160. doi:10.1080/13467581.2021.1941993
- #94 Miranda, JV, van Nes, A (2020). Sexual Violence in the City: Space, Gender, and the Occurrence of Sexual Violence in Rotterdam. *Sustainability*, 12, 18. doi: 10.3390/su12187609
- #95 Moghadam, SM, Rafieian, M (2019). What did urban studies do for women? A systematic review of 40 years of research. *Habitat international*, 92. doi: 10.1016/j.habitatint.2019.102047
- #96 Mohamed, AA, Stanek, D (2020). The influence of street network configuration on sexual harassment patterns in Cairo. *Cities*, 98. doi: 10.1016/j.cities.2019.102583
- #98 Muniandy, P (2015). Informality and the politics of temporariness: Ethnic migrant economies in Little Bangladesh and Little Burma in Kuala Lumpur, Malaysia. *International sociology*, 30, 6, 561–578. doi: 10.1177/0268580915605649
- #99 Navarrete-Hernandez, P, Vetro, A, Concha, P (2021). Building safer public spaces: Exploring gender difference in the perception of safety in public space through urban design interventions. *Landscape and urban planning*, 214. doi: 10.1016/j.landurbplan.2021.104180
- #100 Nichols, L, Cazares, F (2011). Homelessness and the Mobile Shelter System: Public Transportation as Shelter. *Journal of social policy*, 40, 333–350. doi: 10.1017/S0047279410000644

- #101 Noel, C, Van Landschoot, L, Vanroelen, C, Gadeyne, S (2021). Social Barriers for the Use of Available and Accessible Public Green Spaces. *Frontiers in sustainable cities*, 3. doi:10.3389/frsc.2021.744766
- #102 Noor, S, Iamtrakul, P (2023). Women's access to urban public transport: Toward addressing policy constraints in combating sexual harassment. *Transport policy*, 137, 14–22. doi:10.1016/j.tranpol.2023.04.010
- #103 O'Driscoll, D, Bourhrous, A (2022). Occupying Space in the Kirkuk Bazaar: an intersectional analysis. *Peacebuilding*, 12, 1, 45–64. doi: 10.1080/21647259.2022.2131246
- #104 Orozco-Fontalvo, M, Soto, J, Arevalo, A, Oviedo-Trespalcacios, O (2019). Women's perceived risk of sexual harassment in a Bus Rapid Transit (BRT) system: The case of Barranquilla, Colombia. *Journal of transport & health*, 14. doi: 10.1016/j.jth.2019.100598
- #105 Pantavou, K, Theoharatos, G, Santamouris, M, Asimakopoulos, D (2013). Outdoor thermal sensation of pedestrians in a Mediterranean climate and a comparison with UTCI. *Building and environment*, 66, 82–95. doi: 10.1016/j.buildenv.2013.02.014
- #106 Paul, T (2011). Space, Gender, and Fear of Crime: Some Explorations from Kolkata. *Gender technology & development*, 15, 3, 411–435. doi: 10.1177/097185241101500305
- #107 Perez-Tejera, F, Anguera, MT, Guardia-Olmos, J, Dalmau-Bueno, A, Valera, S (2022). Examining perceived safety and park use in public open spaces: The case of Barcelona. *Journal of environmental psychology*, 81. doi: 10.1016/j.jenvp.2022.101823
- #108 Pinto, LV, Inacio, M, Bogdzevic, K, Kalinauskas, M, Gomes, E, Pereira, P (2023). Factors affecting cultural ecosystem services use in Vilnius (Lithuania): A participatory mapping survey approach. *Heliyon*, 9, 4. doi: 10.1016/j.heliyon.2023.e15384
- #109 Piston, N, Silva, DSE, Dias, ATC (2022). Social inequality deeply affects people's perception of ecosystem services and disservices provided by street trees. *Ecosystem services*, 58. doi:10.1016/j.ecoser.2022.101480
- #110 Plane, J, Klodawsky, F (2013). Neighbourhood amenities and health: Examining the significance of a local park. *Social science & medicine*, 99, SI, 1–8.
- #111 Poix, S, Ibrahim, N, Scriver, S, Raghavendra, S, Duvvury, N, Elmusharaf, K (2022). Community cohesion and violence against women in Ghana, Pakistan, and South Sudan: A secondary data analysis. *Womens health*, 18. doi: 10.1177/17455057221123998
- #112 Polko, P, Kimic, K (2022). Gender as a factor differentiating the perceptions of safety in urban parks. *Ain shams engineering journal*, 13, 3. doi: 10.1016/j.asej.2021.09.032
- #113 Ramirez, T, Hurtubia, R, Lobel, H, Rossetti, T (2021). Measuring heterogeneous perception of urban space with massive data and machine learning: An application to safety. *Landscape and urban planning*, 208. doi: 10.1016/j.landurbplan.2020.104002
- #114 Rashid, SA, Wahab, MH, Rani, WNMWM, Ismail, S (2017). Safety of Street: The Role of Street Design. 2nd international conference on applied science and technology 2017 (icast'17), 1891. doi: 10.1063/1.5005341
- #115 Risova, K (2021). Questioning gender stereotypes: A case study of adolescents walking activity space in a small Central European city. *Journal of transport geography*, 91. doi:10.1016/j.jtrangeo.2021.102970
- #116 Risova, K, Madajova, MS (2020). Gender differences in a walking environment safety perception: A case study in a small town of Banska Bystrica (Slovakia). *Journal of transport geography*, 85. doi: 10.1016/j.jtrangeo.2020.102723
- #117 Rivera, E, Timperio, A, Loh, VHY, Deforche, B, Veitch, J (2021). Critical factors influencing adolescents' active and social park use: A qualitative study using walk-along interviews. *Urban forestry & urban greening*, 58. doi: 10.1016/j.ufug.2020.126948
- #118 Roberts, N, Donovan, C, Durey, M (2022). Gendered landscapes of safety: How women construct and navigate the urban landscape to avoid sexual violence. *Criminology & criminal justice* 22, 2, 287–303. doi: 10.1177/1748895820963208

- #119 Robertson, M, Montuoro, P, Burston, M (2019). Overcoming obstacles on the peri-urban fringe: young people making new geographies. *Geographical research*, 57, 2, 151-163. doi: 10.1111/1745-5871.12315
- #120 Rodo-de-Zarate, M (2015). Young lesbians negotiating public space: an intersectional approach through places. *Childrens geographies*, 13, 4, 413-434. doi: 10.1080/14733285.2013.848741
- #121 Romero, AGL, Quiroga-Garza, A (2023). Humanistic geography in an indigenous community of Mexico: Santa Catarina Lachatao. *Frontiers in sustainable cities*, 5. doi: 10.3389/frsc.2023.968406
- #122 Roy, S, Bailey, A (2021). Safe in the City? Negotiating safety, public space and the male gaze in Kolkata, India. *Cities*, 117. doi: 10.1016/j.cities.2021.103321
- #123 Roy, S, Jahangir, S, Bailey, A, van Noorloos, F (2022). Visibility matters: Constructing safe passages on the streets of Kolkata. *Journal of urban affairs*, 20221012, 1-22. doi:10.1080/07352166.2022.2105224
- #124 Sandberg, L, Tollefsen, A (2010). Talking about fear of violence in public space: female and male narratives about threatening situations in Umea, Sweden. *Social & cultural geography*, 11, 1, 1-15.
- #125 Scaiola, G, Squillacioti, G, Bersia, M, Bellisario, V, Borraccino, A, Bono, R, Dalmaso, P, Lemma, P (2023). The wellbeing of adolescents and the role of greenness: A cross-sectional study among Italian students. *Frontiers in public health*, 10. doi: 10.3389/fpubh.2022.1050533
- #126 Senol, F (2022). Gendered sense of safety and coping strategies in public places: a study in Ataturk Meydani of Izmir. *Archnet-ijar international journal of architectural research*, 16, 3, 554-574. doi: 10.1108/ARCH-08-2021-0213
- #127 Sezavar, N, Pazhouhanfar, M, Dongen, RP, Grahn, P (2023). The importance of designing the spatial distribution and density of vegetation in urban parks for increased experience of safety. *Journal of cleaner production*, 403. doi: 10.1016/j.jclepro.2023.136768
- #128 Shahhosseini, H, Mosen, AT (2022). Identifying effective elements of women's social interactions in cultural centers. *Indoor and built environment*, 31, 1, 279-287. doi:10.1177/1420326X211010277
- #129 Shaikly, A, Lira, BM (2022). Gender-bias in the built environment: how young women's experiences in public space are understood and addressed in London. *Journal of urban design*, 28, 4, 355-374. doi:10.1080/13574809.2022.2125370
- #130 Sham, R, Soltani, SHK, Sham, M, Mohamed, S (2012). Travel Safety Fear Factor among Vulnerable Group of Travelers: The Urban Scenario. *Ace-bs 2012 Bangkok*, 50. doi: 1033 1042 10.1016/j.sbsp ro.2012.08.103
- #131 Shan, XZ (2014). Socio-demographic variation in motives for visiting urban green spaces in a large Chinese city. *Habitat international*, 41, 2, 114-120.
- #132 Siddiqui, T, Szaboova, L, Adger, WN, de Campos, RS, Bhuiyan, MRA, Billah, T (2021). Policy Opportunities and Constraints for Addressing Urban Precarity of Migrant Populations. *Global policy*, 12, 91-105. doi: 10.1111/1758-5899.12855
- #133 Sil, A, Chowdhury, S, Thoreau, R (2023). Moving towards an inclusive public transport system for women in the South and Southeast Asian region. *Transport reviews*, 34, 6, 1144-1164. doi: 10.1080/0144 1647.2023.2200983
- #134 Silva, ADE, Glover-Rijkse, R, Njathi, A, Bueno, DD (2023). Playful mobilities in the Global South: A study of Pokemon Go play in Rio de Janeiro and Nairobi. *New media & society*, 25, 5, 963-979. doi: 10.11 77/14614448211016400
- #135 Soltani, L, Zangiabadi, A, Nastaran, M (2013). The quarter: An effective pattern for satisfying women's sense of place in the city of Isfahan. *Cities*, 30, 161-174. doi: 10.1016/j.cities.2012.03.003
- #137 Stigsdotter, UK, Grahn, P (2011). Stressed individuals' preferences for activities and environmental characteristics in green spaces. *Urban forestry & urban greening*, 10, 4, 295-304. doi: 10.1016/j.ufug.20 11.07.001
- #139 Tan, Z, Lau, KKL, Roberts, AC, Chao, STY, Ng, E (2019). Designing Urban Green Spaces for Older Adults in Asian Cities. *International journal of environmental research and public health*, 16, 22. doi:10.3390/ijerph16224423

- #140 Tansil, D, Plecak, C, Taczanowska, K, Jiricka-Purrer, A (2022). Experience Them, Love Them, Protect Them-Has the COVID-19 Pandemic Changed People's Perception of Urban and Suburban Green Spaces and Their Conservation Targets? *Environmental management*, 70, 6, 1004-1022. doi: 10.1007/s00267-022-01721-9
- #141 Tarlao, C, Steffens, J, Guastavino, C (2021). Investigating contextual influences on urban soundscape evaluations with structural equation modeling. *Building and environment*, 188. doi: 10.1016/j.buildenv.2020.107490
- #142 Temurcin, K., Kilic, M., Aldirma, Y. (2020). A Study on the Fear of Crime in Women in the Urban Area, 41.
- #143 Thompson, S, Rohwerder, B (2023). Spaces of Exclusion and Neglect: The Impact of COVID-19 on People with Disabilities in Bangladesh, Kenya, Nepal, Nigeria, and Uganda. *Space and culture*, 20230306. doi: 10.1177/12063312231159208
- #144 Topcu, U (2020). Reflections of gender on the urban green space. *Archnet-ijar international journal of architectural research*, 14, 1, 70-76. doi: 10.1108/ARCH-04-2019-0071
- #145 Toppe, M, Reichel, C (2021). Qualitative Methods and Hybrid Maps for Spatial Perception with an Example of Security Perception. *Urban planning*, 6, 1, 105-119. doi:10.17645/up.v6i1.3614
- #146 Tuncer, E, Eren-Benlisoy, Z (2022). Secluded Lives: Restricted Urban Practices of Migrant Domestic and Care Workers in Istanbul. *Disegnarecon*, 15, 28. doi:10.20365/disegnarecon.28.2022.3
- #148 Turrado, IA (2018). Reading for action: a review of "Entornos Habitables", 11.
- #149 Ugolini, F, Massetti, L, Calaza-Martinez, P, Carinanos, P, Dobbs, C, Ostoic, SK, Marin, AM, Pearlmuter, D, Saaroni, H, Sauliene, I, Vuletic, D, Sanesi, G (2022). Understanding the benefits of public urban green space: How do perceptions vary between professionals and users? *Landscape and urban planning*, 228. doi: 10.1016/j.landurbplan.2022.104575
- #150 Veitch, J, Flowers, E, Ball, K, Deforche, B, Timperio, A (2020). Exploring Children's Views on Important Park Features: A Qualitative Study Using Walk-Along Interviews. *International journal of environmental research and public health*, 17, 13. doi:10.3390/ijerph17134625
- #151 Veitch, J, Salmon, J, Parker, K, Bangay, S, Deforche, B, Timperio, A (2016). Adolescents' ratings of features of parks that encourage park visitation and physical activity. *International journal of behavioral nutrition and physical activity*, 13. doi: 10.1186/s12966-016-0391-9
- #152 Vera-Gray & Kelly (2020). Contested gendered space: public sexual harassment and women's safety work. *International journal of comparative and applied criminal justice*, 44, 4, 265-275. doi:10.1080/01924036.2020.1732435
- #153 Vlasblom, V. (2023). Designing public spaces for women. Exploring perceived safety for women in the realm and design interventions to promote or inhibit this. Paper, BK7470 – CMSI Minor BSc Architecture, Delft University of Technology
- #154 Waitt, G, Stanes, E (2022). Reactivating commuter cycling: COVID-19 pandemic disruption to everyday transport choices in Sydney, Australia. *Journal of transport geography*, 98. doi:10.1016/j.jtrangeo.2021.103270
- #155 Warren, S (2021). Pluralising (im)mobilities: anti-Muslim acts and the epistemic politics of mobile methods. *Mobilities*, 16, 6, 905-920. doi: 10.1080/17450101.2021.1922068
- #156 Wey, YE, Sarma, V, Lechner, AM, Nath, TK (2022). Malaysians' perception on the contribution of urban green spaces to the UN sustainable development goals. *Urban forestry & urban greening*, 78. doi: 10.1016/j.ufug.2022.127792
- #157 Wijntuin, P., & Koster, M. (2019). Dutch-Moroccan Girls Navigating Public Space: Wandering as an Everyday Spatial Practice. *Space and Culture*, 22, 3, 280-293. doi: 10.1177/1206331218794603
- #158 Wood, GER, Pykett, J, Stathi, A (2022). Active and healthy ageing in urban environments: laying the groundwork for solution-building through citizen science. *Health promotion international*, 37, 4. doi:10.1093/heapro/daac126

- #159 Yaman, R, Ismail, FZ, Ahmad, N (2021). The End-User's Satisfaction of Public Space in Dataran Cendekia UiTM Shah Alam. *International journal of sustainable construction engineering and technology*, 12, 3, 192-201. doi: 10.30880/ijscet.2021.12.03.019
- #160 Yavuz, N, Welch, EW (2010). Addressing Fear of Crime in Public Space: Gender Differences in Reaction to Safety Measures in Train Transit. *Urban studies*, 47, 12, 2491-2515. doi:10.1177/0042098009359033
- #161 Yeshitela, K (2020). Attitude and Perception of Residents towards the Benefits, Challenges and Quality of Neighborhood Parks in a Sub-Saharan Africa City. *Land*, 9, 11. doi: 10.3390/land9110450
- #162 Yildirim, Y, Keshavarzi, G, Aman, AR (2022). Does play-based experience provide for inclusiveness? A case study of multi-dimensional indicators. *Child indicators research*, 15, 6, 2197-2214. doi: 10.1007/s12187-022-09951-3
- #163 Yoo, GE, Hong, SJ, Chong, HJ (2022). Nighttime Walking with Music: Does Music Mediate the Influence of Personal Distress on Perceived Safety? *International journal of environmental research and public health*, 19, 3. doi: 10.3390/ijerph19031383
- #164 Zaidi, N, Pitt, H (2022). Invisible boundaries to access and participation in public spaces: navigating community diversity in Leicester, UK. *Local environment*, 27, 9, 1059-1074. doi:10.1080/13549839.2022.2090533
- #165 Zalans, K, Laksevis, K, Mileiko, I (2022). Geographical Imagination and Experiences of Violence and Violence Prevention in Post-Soviet Space. *Gender place and culture*. doi:10.1080/0966369X.2022.2083588
- #166 Zhang, H, Chen, B, Sun, Z, Bao, ZY (2013). Landscape perception and recreation needs in urban green space in Fuyang, Hangzhou, China. *Urban forestry & urban greening*, 12, 1, 44-52. doi:10.1016/j.ufug.2012.11.001
- #167 Zhou, B, Huang, MC, Li, CL, Xu, BC (2022). Leisure constraint and mental health: The case of park users in Ningbo, China. *Journal of outdoor recreation and tourism-research planning and management*, 39. doi: 10.1016/j.jort.2022.100562
- #168 Zhuang, JW, Qiao, L, Zhang, X, Su, Y, Xia, YP (2021). Effects of Visual Attributes of Flower Borders in Urban Vegetation Landscapes on Aesthetic Preference and Emotional Perception. *International journal of environmental research and public health*, 18, 17. doi: 10.3390/ijerph18179318
- #170 Zumelzu, A, Estrada, M, Moya, M, Troppa, J (2022). Experiencing Public Spaces in Southern Chile: Analysing the Effects of the Built Environment on Walking Perceptions. *International journal of environmental research and public health* 19. doi: 10.3390/ijerph191912577

